

בעמק אניתלך

פרשת ואתחנן • ה'תשפ"ג • שנה שלישית 116

במה לתורת רבני ואברכי גני איילון

דבר העמק

מורנו המרא דאתרא הגר"ח א ברודא שליט"א

הלכה

אנכי ה'

אנכי ה' אלוך אשר הוצאתיך מארץ מצרים. בגדר מצווה זו נחלקו הראשונים אם מצות עשה היא, ברמב"ן עה"ת כתב שהדבור הזה מצות עשה, אמר אנכי ה' יורה ויצוה אותם שידעו ויאמינו כי יש ה' וכו'. וכ"כ החינוך (מצוה כה) להאמין שיש לעולם אלוך אחד שהמציא כל הנמצא ומכחו וחפצו היה כל מה שהוא ושהיה ושהיה לעדי עד, וכי הוא הוציאנו מארץ מצרים ונתן לנו התורה, שנאמר בתחילת נתינת התורה, אנכי ה' אלוך אשר הוצאתיך מארץ מצרים וגו', ופירושו כאלו אמר תדעו ותאמינו שיש לעולם אלוך.

וברמב"ם (יסוה"ת פ"א ה"א) ג"כ כ', יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון, והוא ממציא כל נמצא, וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו. ושם בה"ו כתב וידיעת דבר זה מצות עשה שנאמר אנכי ה' אלוך.

וכן בסה"מ (עשה א) כ', המצוה הראשונה היא הצווי אשר צונו להאמין האלוקות והוא שנאמין שיש שם עילה וסיבה הוא פועל לכל הנמצאות והוא אמרו ית' אנכי ה' אלוך. והביא ראי' ממ"ש סוף מכות (בג): תרי"ג מצות נאמרו לו למשה בסניי, מאי קראה תורה צוה לנו משה, כלומר מנין תורה, והקשו שם דתורה בגי' שית מאה וחדסרי הוא, ומת' אנכי ולא יהיה מפי הגבורה שמעום. הנה כבר התבאר לך כי אנכי ה' מכלל שש מאות ושלוש עשרה מצות והוא צווי באמונה כמו שבארנו, ע"כ.

והל' בקרא (ישעי' מ, כח) הלווא ידעת אם לא שמעת אלקי עולם ה' וגו'. נמצא בגדר מצווה זו ידיעה ואמונה, ובלישנא דקרא ידיעה ושמיעה, ויש לבאר הדבר.

ובספר אבי עזרי (הל' תשובה פ"ה ה"ה) הביא בשם מרן הגרי"ז ששאל לאביו מרן הגר"ח מה היא ידיעה ומה היא אמונה, וא"ל "שודאי עד כמה ששכל האדם מגעת הוא מושכל ואין זו אמונה, והיא ידיעה. אבל חיוב האמונה מתחיל ממקום שכלה שכל האדם. והסביר לעצמו הענין, ששכל האדם הלווא מוגבל הוא בזמן ובמקום, ומה שהוא למעלה מן הזמן והמקום שאין שם מקום לשכל האדם או חלה עליו חובת האמונה".

עוד הביא שם שכבר נאמרו הדברים מפי כתב אבי הגר"ח ה"ה מרן ה"בית הלוי" שכתב, כי "מי שפג לבו מלהאמין אין לו רפואה בידי אדם, דכל מה שירבה חברו להתווכח עמו להחזירו לאמונה לא יועיל כלל, דהרי כל סוף ההוכחות והראיות מוכרח לבוא לאמונה". ומסתבר בהחלט ששורש דברי הגר"ח ש"חיוב האמונה מתחיל ממקום שכלה שכל האדם", נמצא בדברי אביו.

וצ"ע שבקרא איתא שאמונה היא במה שראו בעיניהם ממש, כדכתיב (שמות י"ד) וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים... ויאמינו בה' ובמשה עבדו. וכן מ"ש (שמות י"ט) ויאמר ה' אל משה

המשך בגב העלון

אגדה

פן תשכח

מה תפקידו של הזכרון החזוטי? זיכרון מעניק לאדם יכולת להשתמש במידע שברשותו לישומים בתחומים שונים. אך מה מקומו של הזכרון החזוטי?

"רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך והודעתם לבניך ולבני בניך". אזהרה חמורה זאת מתייחסת לזכירת מעמד הר סיני ומתן תורה, לא למצוות ואזהרות. כלומר לא צווי לזכירת מה ששמעו אוזנינו כי אם לאשר ראו עינינו.

"כי שאל נא לימים ראשנים אשר היו לפניך למן היום אשר ברא אלקים אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים הנהיה כדבר הגדול הזה או הנשמע כמוהו. אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו". חווייה ייחודית וחזקה זו נתנה רושם עז בליבם של ישראל אשר אותו ציוו הקב"ה לשמר לנגד עיניהם תמיד – "מי יתן והיה לבכם זה להם ליראה אתי ולשמר את כל מצותי כל הימים למען ייטב להם ולבניהם לעולם".

ללא זיכרון החווייה והנחלתה לדורות יוצר נתק בקשר שבין עמ"י והקב"ה. ההכרה לה זכה עם ישראל באותה העת חייבת להשאיר במחשבה בדיבור ובמעשה, רק כך תתקיים המציאות החיונית לתורה ולקיום מצוותיה. הזכרון החזוטי הינו צורך קיומי להיותנו והמשכינותנו. ושמור נפשך מאד... ופן יסורו מלבבך... והודעתם לבניך ולבני בניך, חיים ללא תורה וללא זכירת מעמד הר סיני אינם חיים.

כידוע בפרשת "שמע ישראל" רמזים כל עשרת הדיברות, שמע ישראל ה' אלוךינו כנגד אנכי ה' אלוך, "ה' אחד" כנגד לא יהיה לך אלקים אחרים וכו', וכן הגר"א דלאו דלא תרצח רמוז בצווי "ושונתם לבניך", וכמ"ש חז"ל תלמיד שגלה לעיר מקלט מגלין רבו עמו שנאמר 'ונס אל אחד ההרים האלה וחי' עשה לו כדי שיחיה, וחי בעלי חכמה ומבקשה בלא תלמוד תורה כמיתה חשובים, וכן רב שגלה מגלים איתו את תלמידיו (רמב"ם רוצח ושמה"נ פ"ז ה"א). ההשוואה בין נטילת החיים הגשמיים לחיים בלא תורה נצרכת שע"י התחושה הקיימת ביכולת הראיה החושית לרציחה ואבדן החיים ממנה ניתן להבין את חומרת נטילת החיות ממי שאינו מלמד תורה לבניו.

כ' באגרת המוסר לר"י מסלנט, "האדם חפשי בדמיונו ואסור במושכלו, דמיונו מוליכו שובב בדרך לב רצונו, בל יחת מהעתיד הודאי את יפקוד ה' על כל מפעליו ובשפטים קשים יוסר... אוי לדמיון אויב הרע הלז, מידינו הוא, בכחנו להרחיקו בתנו און קשבת אל השכל, להשכיל על דבר אמת, לחשוב שכר עבירה נגד הפסדה. ומה נעשה הדמיון נחל שוטף והשכל יטבע, אם לא נוליכנו באניה היא רגשת הנפש וסערת הרוח".

כח הדמיון נוצר בחוויית הראיה החושית, אדם רואה אל מול עיניו את תאוות החומריות וחי העוה"ל ונופל לבאר שחת. האניה ועוגן ההצלה הטמון ברגשת הנפש וסערת הרוח מחייב חויה נגדית המעמידה חזות ומשמעות אחרת. זה הוא גלגל ההצלה היחיד.

(תהלים סג) מזמור לדוד בהיותו במדבר יהודה... צמאה לך נפשי כמה לך בשרי בארץ ציה ועיף בלי מים. כן בקדש חזיתך לראות עוזך וכבודך. דוד המלך התבונן במצבו בהיותו במדבר, ללא מים וללא אמצעי קיום בסיסיים. התבוננות זאת העמיקה את ההכרה וההבנה להשתוקקות רוחנית וכמיהה לבנין בית המקדש ותחושת אי יכולתו

המשך בגב העלון

וכמו שאמר משה לישראל [ואתחנן ד כא] וישבע לבלתי עברי את הירדן ולבלתי בא אל הארץ הטובה אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה היינו דאר לו הי"ת שהגזירה היתה על ארץ ישראל שנאמר בה זבת חלב ודבש ושנתן לנו ה' ולא שנטלונו מעצמנו.

וכל מה דכתיב ארץ טובה הוא על ארץ זבת חלב ודבש¹ אבל עבר הירדן לא חשיב ארץ טובה.

מיהו כל זה הוא רק אליבא דרבנן אבל למ"ד דעבר הירדן חשיב ארץ זבת חלב דבש א"כ באמת כבר נכנס לא"י ובאמת הותר הנדר.

וי"ל דעוד לא נתקדש עבר הירדן אלא בתור סניף לא"י ורק אחר שנתקדשה

הארץ ולכאורא מוכח הוא שנתקדש רק אח"כ דבקידושין לח ע"א ובנדה נו וכתובות כג אמרינן בבעי ביאת כולכם ול אנתחייבו בחלה עד שנכנסו לא"י ואמאי הא עבר הירדן חייב בחלה וכן אפשר להביא משם קרבן העומר לרש"י וכן חייב בתו"מ ואמרינן בספ"ק דסוטה וכי לאוירה הוא צריך אלא לקיים מצוות התלויות בארץ וא"כ אמאי לא יכל לקיים בעבר הירדן וכן ישוב א"י יקיים בעבר הירדן ובהכרח שעדין לא נתקדש רק אח"כ וצ"ע².

ובמשכ"ח ריש פרשת ראה כ' דגם קודם שעבור הירדן קיימו ישוב א"י בעבר הירדן ונרא' דדוקא ישוב א"י אבל קדושת הארץ לחלה עדין לא היתה כדאמרינן בבואכם. וע"כ שלא נתקדש אלא כסניף לא"י וכשארץ ישראל קדושה גם זה קדוש וכשהיא לא קדושה ממילא פקע מיניה הקדושה.

ולפי"ז י"ל דהיכא דהיום אין הירדן לא יהא קדוש דעדין הגבול הוא הירדן ולא סיחון ועוג והם סניף אליו ואי הוא לא קדוש אף הם אינם קדושים וא"כ היום יתכן דאי הירדן לא יהיה א"כ אף סיחון ועמו לא יהיו.

האם הירדן חשוב חלק מארץ ישראל

עוד יל"ע אמאי כתו' בספרי מה מבדיל ביני לא"י נ' אמה הא למ"ד שהירדן הוא חלק מא"י ואינו כשאר עבר הירדן א"כ פשוט היה צריך לבקש להכניס את גופו לירדן והיה בא"י דהא הירדן מכל א"י ואמאי נ' אמה ודוחק לומר דעדין לא נתקדש דא"כ אמאי רצה להיכנס וע"כ יחד עם כולם וא"כ גם הירדן ואולי ביאת כולכם ל"א אלא בא"י ולא בירדן ובירדן היה ביאת כולכם וצ"ע.

ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר ופרש"י בעת ההיא לאחר שכבשתיה ארץ סיחון ועוג דמייתי שמא הותרו הנדר:

וצ"ב אמאי חשב שהותר הנדר דהא נגזר עליה שלא יכנס לא"י ומהו ענין לארץ סיחון ועוג?

והנה מצאנו דאיכא קדושת א"י ונוסף עליה עבר הירדן ומיהו כמה חילוקים מצינו בין א"י לעבר הירדן בספ"ק דביכורים דנחלקו ר"מ וחכמים אי מביאין ביכורים מעבר הירדן.

וכן עוד שנינו בנדרים כב ונתן לך שם לב רגז שנאמר על חו"ל והתם מבואר שגם בעבר הירדן אין סגולת

א"י שמצילה מכעס שמביא לידי רציחה דאמרינן התם בההיא שעתא עוד לא עברנא ירדנא מבואר שעבר הירדן אינו קדוש בסגולה זו וכדאמרינן שאני גלעד דנפיש רוצחים ואיכא ונתתי לך לב רגז ויעו"ש בר"ן שמפרש שם עבר הירדן ממש וכ' שעב הירדן לא נתקדש להביא משם עומר ולכמה קדושות מיהו הגרע"א מציין לרש"י בסנהדרין דכ' דנתקדש להביא מממנו עומר.

ובבכורות נה דנחלקו תנאי אי חשיב הירדן א"י לא ונרא' דשאר עבר הירדן ודאי שלא מיהו כבר כ' התשב"ץ [ח"ג קצח] כו' שדוקא גבי מעשר בהמה חלוק עבר הירדן מא"י אבל לכל הדינים חשיב א"י.

ולהנ"ל שעב הירדן קדושה לגמרי כא"י למעוטי הנהו דברים דלעיל יש לבאר טענת משה רבינו דבירושלמי ביכורים פ"א ה"ח מבאר טעמא דר"י דאין מביאים ביכורים מעבר הירדן א. [דבביכורים כתיב האדמה אשר נתת לי ה' ולא שנטלוה מעצמם ב.] משום דבעי ארץ זבת חלב ודבש ועבר הירדן לא חשיב ארץ זבת חלב ודבש או.

ומעתה י"ל דהנה בגזירת הקב"ה למשה ואהרן נאמר במדבר כ יב יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהלה הזו אל הארץ אשר נתתי להם וסבר משה רבינו דהגזירה היתה על ארץ ישראל שלא יכנס וכיון דעבר הירדן קדוש לכל הדברים א"כ הותר הנדר ואמר לו הקב"ה דהגזירה היתה דוקא על עבר הירדן שכתוב ביה אשר נתתי להם ולא שנטלוה מעצמם למעט עבר הירדן.

ואמר לו ה' שהנדר היה על ארץ ישראל שנאמר בה ארץ זבת חלב ודבש.

¹ שמות ג ח ולהעלתו מן הארץ ההוא אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש אל מקום הכנעני והחתי והאמרי והפרזי והחוי והיבוסי. וכן בפרשת עקב כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בבקעה ובהר: ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש מבואר שרק ארץ זבת חלב ודבש חשיבא ארץ טובה.
² ועיין בכל הנ"ל פרשת דרכים דרוש ח.

פרשת ואתחנן – התנוצצות אור הנחמה

לארץ - מוכרח היה שמציאות זו לא תשתנה לעולם. אבל כיוון שדור יוצאי מצרים - נגזר עליו שלא ייכנסו לארץ, וגם בניהם לא נחלו את הארץ וישבו בה עולמית, ואם כן נמצא שבאמת הסיפור עודנו לא הגיע לסימומו. אם אכן היו זוכים להגיע לתיקונם - אזי היה נחלק בתורה הסוף והתכלית - שאכן זכו לבוא לארץ ולנחול אותה לעולמים. אבל שלא עמדו בדרגה זו, ונגזר שלא יזכו שמשו רבינו ואהרן הכהן ינחילו להם את הארץ - אם כן באמת כל צורת ביאתם לארץ לא הייתה במצב של השלימות הנרצה, ועדיין נשאר מה לתקן בשביל שמלכות השם תתגלה בארץ בשלימות, וחלק זה חסר עדיין בבריאה, ויושלם רק לעתיד לבוא.

כל זאת נכון ביחס כמעט לכל בני ישראל, מלבד מי שזכה להעפיל אל השלימות הנרצית. משה רבינו, עבד השם - הוא זה שזכה להגיע לפסגה זו - ולהיקרא בתואר הנעלה 'איש האלוקים'. הוא זה שבו הושלמה וכוונת הבריאה - 'שיכיר האדם ויודה בבוראו', כלשון הרמב"ן. ונמצא - כי הראשון שראוי לנחול את הארץ ולשבת בה לעולמים הוא אותו האיש - אשר בו ולמענו הושלמה תכלית הבריאה.

וממילא נבין מה המקום לתפילתו של משה. שהרי כל הגזירה הייתה שלא יזכה להמשיך להנהיג את בני ישראל, אחר שהוכח שאינם ראויים להיות תחת הנהגתו. אבל כאן מגיע משה ומבקש לזכות להיכנס לארץ, לא בתור מנהיג של בני ישראל, אלא בתור מי שזכה וראוי והגיע לאותה שלימות, אשר בשבילו ולמענו נוצר כל הבריאה, הוא זה שראוי לנחול את ארץ השם, המשולה, בימי תפארתה, לאותו גן העדן שממנו גורש האדם ואליו הוא עתיד לשוב, אחר שיגיע לשלימותו.

וזהו פשר תפילתו 'אִתָּה הַחַלּוֹת לְהִרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ אֶת גְּדֹלְךָ וְאֶת יְדְךָ הַחֲזָקָה אֲשֶׁר מִי אֵל בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיךָ וּכְגִבּוֹרְתֶיךָ' אחר שזה מטרת בריאת האדם, שיכיר ויודה במלכות השם, וכיוון שהוא אכן הגיע להכרה זו בשלימות, מדוע יימנע ממנו להגיע אל הארץ הקדושה.

ועל כך נענה - 'רַב לָךְ אֵל תּוֹסֵף דְּבַר אֱלֹהִים עוֹד בְּדַבַּר הַזֶּה'. הווי אומר - שטענתו מצד עצמה צודקת וראויה להתקבל. רק שעצם מציאות זו - שמשו רבינו יזכה לנחול את הארץ, תגרום למפנה עצום בכל היחס לבני ישראל. שהרי אם אכן ייקבע שמשו רבינו הגיע לתכלית הבריאה, והוא ראוי להכיר במלכות השם בעולם, ממילא מתייחר כל תפקידם של בני ישראל, וכבר אין שום צורך שייכנסו אל הארץ, שהרי הגענו לתכלית הנכספת - שיימצא האדם שיודה במלכות השם ויכיר בטובו, ואשר הוא הראוי להתעדן בטובו לנצח נצחים.

וזהו הסיבה שסרב ה' לבקשתו. מצד הקב"ה לבקשתו ראויה להתקבל, אך אם היא תתממש, עדת מרעיתו הם אלו שלא יזכו להיכנס לארץ. ולמענם משה רבינו עשה את הווייתו הכי גדול בתולדות עולם, וויתר על חלקו בארץ המובטחת, למען צאן מרעיתו, למענם של בני ישראל, לתת גם להם חלק בשליחות.

והווי מעין מה שהיה בעת חטא העגל, שהקב"ה אמר לו למשה: 'וְעַתָּה הִנֵּיחָה לִי וַיִּחַר אִפִּי בָהֶם וְאָכַלְתָּם וְאָעַשְׂתָּ אוֹתָךְ לְגוֹי גְּדוֹל', ומשה ביקש בעדם עד שאמר 'וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם וְאִם אֵין מִחְנִי נָא מִסַּפְרְךָ אֲשֶׁר כְּתַבְתָּ'. משה רבינו פעם אחר פעם מסר עצמו עבור בני ישראל, שלא יילקח מהם תפקידים ומעמדם הרם והנעלה.

משה רבינו בדבריו אל בני ישראל, מספר להם אודות תחנונו לפני הקב"ה שתבטל מעליו הגזירה, ויותר לו להכנס לארץ הקדושה. פרשה זו מהווה בעצם את סוף ההקדמה של משה רבינו לספר דברים, כשלאחר מכן מיד פתח בביאור התורה אל בני ישראל.

וכאשר נעייין בפרשה קצרה זו, נמצא כי רבו הקשיים בה עד למאוד. ראשית, נתקשו המפרשים, למאי בכלל הוצרך לספר להם כעת אודות אותה תפילה שלא התקבלה לפני השם. ובכלל, יש לעמוד על עצם בקשתו, ומה טעם ראה לנסות אחר שנגזרה גזירה. והנה אנו מוצאים שהוסיף כאן טענה מחודשת - שתבטל מעליו הגזירה: 'אֲדַנִּי יְקוּק אִתָּה הַחַלּוֹת לְהִרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ אֶת גְּדֹלְךָ וְאֶת יְדְךָ הַחֲזָקָה אֲשֶׁר מִי אֵל בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיךָ וּכְגִבּוֹרְתֶיךָ'. ועצם טענתו לכאורה טעונה ביאור, מה בכך שהחל השם להראותו את גדלו ואת ידו החזקה, לבין מה שבזכות כך תבטל אותה גזירה מעליו, שמנעה ממנו להיכנס אל הארץ.

עוד יש לעמוד על דבר הכתוב: 'וַיִּתְעַבֵּר יְיָ בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֱלֹהִים'. ובפשטות כוונת המילה 'למענכם', היא - בגללכם, בעקבות חטאיכם. אך עצם מה שבחרה התורה להשתמש עם ביטוי כזה, מחייבת אותנו לומר שישנה גם משמעות שדחה השם את בקשתו - למענם ובשבילם של בני ישראל, דבר מתמיה הטעון ביאור, והרי לכאורה היה נראה לנו להיפך, שבני ישראל רק הפסידו מכך שלא זכו שמשו רבינו ייכנס עימם לארץ המובטחת.

והאחרון הכביד, מה שאמר לו הקב"ה 'רַב לָךְ אֵל תּוֹסֵף דְּבַר אֱלֹהִים עוֹד בְּדַבַּר הַזֶּה'. ותמוה מאוד, שהרי לא מצינו שנשמע כדבר הזה, שאמר ה' לאי-מי שלא יוסיף להתפלל לפניו. והעולה ממשמעות הכתוב, וכך איתא מפורש בחז"ל, שאילו משה אכן היה מוסיף להתפלל - היה נענה. ואם כן, יש עלינו לשאול ממה נפשך, אם אכן לא היה ראוי שתתקבל תפילתו, מה בכך אם היה מוסיף להתפלל. אבל אם מן הצדק ומן הראוי היה להיענות לבקשתו - מדוע נמנעה ממנו האפשרות לזכות בחלקו הראוי לו.

...

הסוקר את מהלכם של חמשת חומשי תורה, לא יוכל להימנע מלתמוה תמיהה רבתי. שהרי לפי המסופר, ברא הקב"ה את העולם, וברא בו את האדם, תכלית הבריאה - והניחו בטובתו של עולם - בגן העדן. לאחר מכן חטא האדם, וכפר בטובתו של מקום, ושוב לא היה ראוי להנות מזיו שכינתו, ועל כן גורש מלפני השם.

גם הדורות הבאים לאחריו חטאו אף הם, ולא הכירו בטובתו של בוראם, ולא זכו שבהם תתממש תכלית הבריאה. עד שבאו האבות שבהם בחר השם שבמעשיהם יתגלה כבוד השם בארץ, וזרעם הוא יזכה לנחול את הארץ המובטחת ולהיות עם להשם בארצו. וכך הסיפור ממשיך עם גלות ויציאת מצרים, מעמד הר סיני העמדת המשכן וקורותיהם במדבר - שכל אלו לא נועדו אלא למטרה אחת ויחידה - להעמיד את עם השם בארץ הקודש. והנה, בעמדם ממש לפני הגיעם לתכלית, על סף מפתנה של הארץ הקדושה, שם נקטע הסיפור והתורה מסתיימת.

רק בספר יהושע מתואר איך הסיפור הגיע לסימומו - שבאמת נחלו את הארץ הקדושה. והדבר מתמיה ביותר, והרי כל התורה כולה אינה מכוונת אלא למטרה זו, ומדוע היא לא נזכרת בה במפורש.

והסיבה לכך - פשוטה, כל מה שנכתב בתורה צריך להיות מציאות של קבע לעולמי עולמים. ואם היה נכתב אודות בני ישראל שנכנסו

וכאן מבליח האור הגדול שבוקע מפרשת ואתחנן, מפזר טללי נוחם על נפש האומה הדוויה והסחופה, ונותן משמעות כבירה לכל הקרבנות שנפלו במהלך המסע הגדול. 'ויתעבר השם בי - למענכם'. הקב"ה ויתר על המועמד הראוי ביותר להיכנס לארץ, האדם שיכול היה לגלות שם השם בעולם בצורה הטובה ביותר, למענם של בני ישראל. רצה הקב"ה ליכות את כל ישראל, שגם להם יהיה חלק, ועל כן אמר לו לרועה הנערץ, רב לך, אל תוסף דבר אלי. אב הרחמים, בעל הטוב האינסופי, למענם של בניו אהוביו, נתן להם הזדמנות נוספת, להיכנס כמות שהם, ולעבור את כל התהליך הארוך שאמור לתת הזדמנות לכמה שיותר יהודים להימנות על עם עולם. כל תחנה ותחנה, אפשר לראות בה מקור לצרות ופורענות, אבל מהמבט האמיתי - היא מהווה עוד הזדמנות לעוד ועוד נשמות יקרות להידבק בנצח האלוהי.

'אתה ?? לעולם תשב, פסאף לדר ודור' - תיקון העולם לכשעצמו, יכול היה לבוא לשלימותו בלעדינו. אבל כל יהודי שנולד, בכל נקודה שהיא על פני ההיסטוריה, קיבל הזדמנות שערכה לא יסולא בפז - ליטול חלק בגילוי הטוב האלוהי בעולם, ולזכות לדבוק בנצח. ולעתיד לבוא אף יתברר ויתאמת, שהמסע שעבר עלי אדמות הוא ההיכי תמצוי הכי טובה ומתאימה עבורו, בכדי שיוכל להימנות על השליחות הגדולה הזו. כל סאת יגונו של כל אחד ואחד מבני הגלות - זהו המינימום ההכרחי שנדרש בכדי ליכות אותו בחיי עולם, שרק לעתיד לבוא יוכל לקבל השגה ותפיסה בגודל הזכות שקיבל.

זוהי מהות ההארה בגילוי לעתיד לבוא, עת הכול יבינו שהכול נעשה למענם - כדי לזכותם להיות חלק מגילוי טוב השם בעולם. כל אחד מעם ישראל - לאורך כל הדורות, כולם יבואו ויודו להשם אשר בחר בהם לתפקיד הנעלה. וגם על מה שעברו בגלותם יעמדו ויברכו על הרעה כשם שמברכים על הטובה, בהבינם כי זו הייתה טובתם הנצחית, בזה ובבא. ובאותו היום, אשר הוא לא יום ולא לילה, יעמדו כל אותם אלפים ורבבות, ויאמרו פה אחד 'אודך ?? כי אנפת בי, ישב אפך ותנחמני'.

וככל אשר יגדל היגון ויעמיק השבר שבחורבן בת עמי, כך תלך ותאיר משמעות הנחמה, ותחדש כנשר נעוריו של עם עייף ויגע, למוד תלאה ומכאוב. מתוך מעמקי חושך מבליח אור גדול הצובע מחדש את כל המציאות, ומן האפר תתנער כנסת ישראל, ותקום לשוב אל ארצה ואל מקומה. וקול מבשר בציון, הנה באים בנייך אלייך, כיונים תעופנה אל ארובותיהן, ויפג ליבה מלהאמין, מי ראה כזאת ומי שמע כאלה:

'שאי סביב עיניך וראי פלם נקבצו באו לך חי אני נאם ?? כי כלם בעדי תלכשי ותקשרים כפלה: כי חרבתיך ושמתיה וארץ הרסתיך כי עתה תצרי מיושב ורחקו מבלעיד: עוד יאמרו באזניך בני שפליך צר לי המקום גשה לי ואשבה: ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה גלה וסורה ואלה מי גדל הן אני נשארתי לבדי אלה איפה הם'.

ומה נאים הדברים להיאמר השתא דא, עת כהרף עין אנו עוברים מהתפלשות באל ויגון, לעסוק בהכנה דרבה לקראת יום שכולו שבת, אורה ושמחה, ישועה ונחמה. ובעת הדמדומים בין החול לקודש, בין חשכת הגלות לאור הצפון, כעת ייאמר לאהליבה, הנה עוד חפצי בה, ומשוש חתן על כלה ישיש עלייך אלוהיך:

התנערי מעפר קומי, לבשי בגדי תפארתך עמי, על יד כן ישי בית הלחמי, קרבה אל נפשי גאלה. התעוררי, התעוררי, כי בא אורך קומי אורי, עורי עורי שיר דברי, כבוד ?? עליך נגלה. באי בשלום עטרת בעלה, גם כרנה ובצלה, תוך אמוני עם סגלה, באי כלה, באי כלה.

והדברים מבוארים בדברי הגמרא במסכת סוטה (יד). שדרשו על משה רבינו את הפסוק: 'לכן אחקק לו ברבים ואת עצמים יחלק שכל תחת אשר הערה למות נפשו ואת פשעים נמנה והוא חטא רבים נשא ופגוע, ועל כך ענו ואמרו 'תחת אשר הערה למות נפשו - שמסר עצמו למיתה שנאמר ואם אין מחני נא וגו'. ואת פושעים נמנה - שנמנה עם מתי מדבר. והוא חטא רבים נשא - שכיפר על מעשה העגל. ולפושעים יפגיע - שביקש רחמים על פושעי ישראל שיחזרו בתשובה...! ולפי האמור יובן, שאכן משה מסר עצמו למיתה, ונמנה על מתי מדבר כביכול, בכך שוויתר על השלימות העליונה שהיה יכול להגיע עלי אדמות, אך ורק למענם של עדת מרעיתו.

...

ובזאת יבואר בס"ד - מדוע כל זה היה נצרך כהקדמה לספר דברים. ספר זה מכונה בפי כל 'משנה תורה'. והמעייין בתוכנו יחזה, שאכן משה רבינו בדבריו חוזר על עיקרי כל ספר התורה, ואם כן היה מקום לשאול, מה נתחדש כאן, ומפני מה הוצרך לחזור ולהזכיר את הידוע להם כבר. אבל האמת היא - שפרשה זו מעמידה אור חדש על כל ייעודם ותפקידם של בני ישראל. שהרי עד עתה נדרשו ללכת אחר השם, ולדבוק בשליחות הכבירה - לתקן עולם במלכות שדי, ולהאיר את העולם מהטוב האלוהי.

אבל כאן התברר והתאמת להם המבט היותר עמוק על פני הדברים, שכל שליחות זו הוטלה עליהם רק מחמת שרצה הקב"ה ליכות אותם, שייטב להם בזה ובבא. שהרי אחר שיש בעולם את משה רבינו, כביכול כבר אין זקוקים להם כלל ועיקר, וכל מה שהם עדיין משמשים עם להשם בעולם, הוא זכות מיוחדת והזדמנות להיכלל בין אלו שביאו את הבריאה לתכליתה, לדבוק בטוב השלם בזה ובבא.

הדברים מאירים באור חדש את כל מהותו של ספר דברים. שהרי עד עתה התורה מדברת ממבט של נאמנות ומחויבות. אבל כאן מגיע משה רבינו ומציג את כל התורה באור חדש, ממבט של זכות, שניתן להם להיות חלק מהשליחות הכבירה - לטוב להם כל הימים. זהו הקו המאחד לאורכו של כל ספר דברים - שהכול נעשה למענם של ישראל, והדבר מונח לפנייהם, לבחור בחיים ובטוב להם בזה ובבא.

...

ביומו של תשעה באב, מתייחדת האומה הישראלית עם כאבה, אבלה ודוויה. הטרגדיה הגדולה היא המאורע המר והנמהר של חורבן בית המקדש. עת אשר אוהב נדמה כאויב, ובניו אהוביו היה כמטרה לחיצוי, והנמנים על נחלת השם, אלו שאמורים לשבת בכבודו של עולם, מאז נתונים למרמס.

והוא יומא קגרים להיות ראש לכל חורבנות שבאו לאחרי. ממקום מושבינו על הארץ, חולפים ביעף על פנינו מאות שנות דור, מגלות בבל ועד לגירוש ספרד, מדורו של שמד ועד למאורעות ת"ח ות"ט, מעלילות הדם ועד לשואה האיומה. נהרות של דם ואש ותימרות עשן, רבבות עמך בית ישראל, אנשים ונשים נערים וטף, יונק עם איש שיבה, שנטבחו באכזריות ללא רחם, וכיוון שניתנה רשות למשחית להשחית - שוב אינו מבחין בין צדיק לרשע, בין ירא אלוקים לאשר לא עבדו. כולם עלו בסערה השמימה, במיתות שונות ומשונות, דמם תוסס אלינו מן האדמה, וכנסת ישראל ממאנת להינחם על בניה.

תשעה באב נגמר בסימן שאלה נורא ועצום, ראה השם והביטה למי עוללת כל אלה, למה השם עשה ככה, על מה חרי האף הגדול הזה.

במהות עניין התפילה

בקשה ותחינה ולא עניין עבודה, ובע"כ דיש עניין לעצמו דעבודה, ולזה לא קצבה התורה זמן, ובהכרח דהוא בכל יום ויום.

3. עוד היה אפשר לומר דכיון דבאמת אנו נצרכים להרבה דברים בכל שעה ושעה ובכל יום ויום, שוב אין הדבר מוגדר מתי יתפללו דהרי תמיד יש גם הצטרפות להתפלל אליו, ובע"כ דנצרך לקבוע זמן בזה. (וכעין זה כבר טענו האחרונים על הרמב"ן דכתב דכשיש צרה והצטרפות, דהרי כל יום יש סיבה לתפילה, ובל"נ יבו' בזה להלן).

יישוב נוסף באחרונים דכיון דלחם ומים צריך כל יום – גם התפילה היא בכל יום

ב. עוד יישוב למקור דעת הרמב"ם דהתפילה היא בכל יום – כתבו בזה כמה אחרונים (ס' קרית ספר והובא בלחם משנה, ובס' לב שמח על סה"מ) דהרמב"ם דייק בהלכותיו להביא דוקא את הפסוק של 'ועבדתם את ה' אלוהיכם', ולא שאר הפסוקים כמו 'ולעבדו בכל לבבכם' ועוד שהביא בספר המצוות, כיון דבהלכותיו מיירי מהחובה להתפלל בכל יום מדאורייתא, והוא רק מהפסוק 'ועבדתם את ה' אלוהיכם' דממשיך הפסוק בסופו 'וברך את לחמך ואת מימך', וכמו שצריך לחם ומים בכל יום, כן צריך תפילה בכל יום. (הדיוק מהא דהרמב"ם שינה מדבריו בסה"מ, הוא של הס' לב שמח).

אמנם היה אפשר לדון בזה דאם הביאור היה כדעת החולקים דהתפילה היא בעת צרה, והיינו דיסוד עניין התפילה הוא בקשת הצטרפות, ממילא אם הצטרפות הוא בכל יום, ממילא מתאים התפילה לבקש בכל יום, אבל אם מהות התפילה היא עבודת ה', ורק בשכר התפילה ה' יברך לחמינו ומימינו, מהיכי תיתי דהוא בכל יום, דהוא כמו שנאמר ב'והיה אם שמוע' שעל ידי שמירת המצוות ה' יברך את כל מעשה ידינו, אבל לא שמענו שעל ידי מעשה מצווה של יום זה, יברך ה' את תבואתנו באותו יום דיקא.

המתבאר מדבריהם דהגם דמהות התפילה היא עבודה מ"מ צורתה היא בקשת המזונות

וכנראה שהבינו שאע"ג שמהות התפילה היא עצם עבודת ה', כיון דעכ"פ חלק מהתפילה הוא בקשות, הרי אפילו במקומות האלו עניין התפילה הוא לעבוד את ה' בזה שמבקש הצטרפות, ובפועל בקשת הצטרפות מתאימה לכל יום, ולכן מבקש כל יום ובוה עובד את ה'.

(ולשונו בס' לב שמח "דמדתלה שכר התפילה בברכת הלחם, והלחם צרכו בכל יום, א"כ גם התפילה בכל יום לצורך מזונותיו", ומשמע דאע"ג דהוא מצד שכר התפילה, ולא מצד מהות התפילה, כיון דהתפילה לצורך המזונות שהרי בשכרה יקבלם, מתאימה לכל יום, ועיין).

והוסיף בזה הס' לב שמח נופך, והביא ראייה מגמ' ביומא פ' יוה"כ (עו.): "שאלו תלמידי את רבי שמעון בן יוחאי מפני מה לא ירד מן לישראל פעם אחת בשנה, אמר להם אמשול לכם משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שיש לו בן, פסק לו מזונותיו פעם אחת בשנה, ולא היה מקביל פני אביו אלא פעם אחת בשנה, פסק לו מזונותיו בכל יום והיה מקביל פני אביו בכל יום, אף ישראל מי שיש לו

כתב הרמב"ם בספר המצוות (מצות עשה ה') "והמצווה החמישית היא שצונו לעבדו יתעלה, וכבר נכפל ציווי זה פעמים, אמר 'ועבדתם את ה' אלוהיכם', ואמר 'ואתו תעבדו', ואמר 'ואתו תעבדו', ואמר 'ולעבדו'. אע"פ שזה הציווי הוא גם כן מן הציוויים הכלולים כמו שביארנו בשורש הרביעי הנה יש בו יחוד שהוא ציווה בתפילה. ולשון ספרי 'ולעבדו' זו תפילה. ואמרו כן 'ולעבדו' זה תלמוד. ובמשנתו של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אמרו מניין לעיקר תפילה בתוך המצוות מהכא 'את ה' אלוהיכם תירא ואתו תעבד'. ואמרו עבדהו בתורתו עבדהו במקדשו. כלומר ללכת שם להתפלל בו ונגדו כמו שביאר שלמה עליו השלום".

ובחיבורו יד החזקה בהל' תפילה (פ"א ה"א) כתב: "מצות עשה להתפלל בכל יום שנא' ועבדתם את ה' אלוהיכם, מפי השמועה אמרו שעבודה זו היא תפילה, ואין מנין התפילות מן התורה, ולא משנה (פי' מטבע) התפילה הזאת מן התורה, ואין לתפילה זמן קבוע מן התורה (פי' באיזה זמן ביום או באיזה יום כס"מ)".

היוצא מדברי הרמב"ם שיש מצות עשה מדאורייתא להתפלל בכל יום לכה"פ פעם אחת, דהבין דעיקר עבודה הכתובה בתורה היא התפילה (ולא שם כולל לכל עבודת ה' כתורה ותפילה ושאר מצוות), אך מניין התפילות ומטבע התפילה וזמני התפילה מדרבנן.

אך קשה מהיכי תיתי שהתפילה מן התורה פעם אחת ביום, דלמה לקשר עניין זה לימים דלא הוזכר כלל בקרא.

ויש ליישב בזה בב' אופנים:

יישוב הכס"מ דכיון דלא כתוב זמן, בע"כ דכל יום

א. תירץ בזה הכס"מ (בהל' שם): "ועבודה זו צריכה שתהיה בכל יום, שאם אינה בכל יום אולי נבוא לומר שהיא פעם אחת בכל ימיו, וזה ממה שלא יסבלהו הדעת, ואם כן על כרחך החיוב הוא להתפלל בכל יום", ע"כ, והיינו סברא הכרחית דאם לא כל יום מתי כן, דבודאי לא פעם אחת בכל ימי חייו, ובע"כ פעם אחת ביום.

אך קצ"ע על תירוץ זה, דהא לדעת החולקים {הרמב"ן ועוד} התפילה בעת צרה ובזמן הנצרך, ואם כן יש זמן מתי יתפללו מדאורייתא, וממילא אין הכרח להעמיד בכל יום.

1. והיה אפשר ליישב דעד כמה שאינו זמן מוגדר, סברא הוא דלא נתנה תורה דבריה לשיעורין, וזה גופא ההכרח שהוא בכל יום, אך אם כן ייצא לכאורה דלדעת הרמב"ם אין מצוה להתפלל בעת צרה דהרי אינו מוגדר בזמן, ולא מסתבר כלל דלכאורה הוא פסוקים מפורשים.

אולי צ"ל לדעת הכס"מ דיש ב' סוגי תפילה

2. והנראה מתבאר מזה דיש ב' סוגי תפילות: א. תפילה שמהותה בקשה מה'. ב. תפילה שמהותה עבודה וחיבור כלפי ה'. והיינו דתפילה בעת צרה דאיתא בקרא בכמה מקומות, בודאי משמעותה הזעקה ובקשת ההצלה, אך פשיטא ליה להרמב"ם דמלבד זאת יש עניין בעצם מעשה תפילה כעניין עבודה כמו שכתב הרמב"ם דגמרינן מ'ועבדתם את ה' אלוהיכם' וכיוצא בפסוקים אלו, ועניין עבודה בודאי אין משמעותה דוקא על עת צרה, דאז כל עניינה

שומע תפילה והוא המציל מן הצרות בתפילה ובזעקה, והבן זה". ע"כ. (כמדומה שכך החילוק בדבריו).

והנראה מדבריו להדיא לפי ב' הצדדים, דאין עצם התפילה כלל מהות של עבודה לה', אלא אדרבה היא בשבילנו לבקש ולהתחנן על נפשותינו, ולפי' הראשון ברמב"ן - הפסוקים של עבודה אין מדברים על תפילה כלל אלא שכל מצוותינו יהיו בכוונה שלימה ורצויה, וכל עניין תפילה היא אסמכתא בעלמא ואינה מצוה כלל.

ולכאורה לפי' זה מדאורייתא - אין כלל מצות תפילה אלא אדרבה ה' ברוב חסדיו מקבל תפילותינו באהבה, ומדברנן - מהותה עבודה לה' דהרי האסמכתא מ'לעבדו'.

ולפי' השני ברמב"ן - עניין התפילה מדאורייתא הוא החיבור עם ה' והאמונה בו, וכדמשמע בלשונו "ותהייה עינינו וליבנו אליו לבדו כעניי עבדים אל יד אדוניהם", וכן לשונו "שהיא מצוה לעת הצרות **שנאמין** שהוא יתברך שומע תפילה והוא המציל", והתפילה היא צורה להתחברות, והיא נובעת מהאמונה והיא חלק מחלקי העבודה כדבריו.

היוצא מדברינו בהגדרת מהות התפילה:

[א] לדעת הרמב"ם - יש משמעות תפילה כעבודה לה' מדאורייתא, ואולי מלבד זה יש חיוב בעת הצרה לשאת עינים לה' בתפילה ובקשה כמו שהארכנו למעלה.

[ב] ולדעת הרמב"ן (וסיעתו) - עניין מצות התפילה או שאינה כלל מדאורייתא לביאורו הראשון, או שמדאורייתא היא בכלל מצות עבודת ה' הכללית, והוא צורה וביטוי להתחברות עם ה' והאמונה בו ואינה עבודה בעצמותה.

{אמנם ידועה דעת הגר"ח (חי' רבינו חיים הלוי הל' תפילה פ"ד) דמצוה קיומית יש לכו"ע מדאורייתא, ולכאורה ברמב"ן שהבאנו לא משמע כך כלל, ואולי כונתו לפי' השני דיש פה מהות של חיבור לה', ועצם מעשה התפילה הוא קיומי דאין צריך דוקא בכי האי גוונא מדאורייתא, אי נמי אפילו לפי' הראשון בעצם הייחוד והכונה לה', הרי הוא אוהב ה' בכל לבבו וזה כוונתו, ואכתי צ"ע).

ארבעה וחמשה בנים היה דואג שמא לא ירד מן למחר ונמצא כולנו מתים ברעב, נמצאו כולם מכוונים את ליבן לאביהן שבשמים".

והבין שם דכך המציאות היא דיש פסיקת מזון כל יום ויום, וממילא צריך להקביל את פניו בכל יום, ומשמע דהדבר הולך בהיפוך דכיוון דרצון ה' שיעבדוהו כראוי, לכן פוסק מזון בכל יום בנפרד, ואז בגלל הצטרפות האדם הוא פונה אליו בתפילה ודבק בו ומקביל פניו.

(אמנם עצם העניין דיש פסיקת מזון לכל יום לכאורה תלוי בפלוגתת התנאים במס' ר"ה מתי אדם נידון דלריה"ג באמת כל יום, ואכמ"ל).

ונמצא שיש לפנינו ב' ביאורים באחרונים בדעת הרמב"ם, ולכאורה הוא תלוי במהות התפילה, לדעת הכס"מ העניין (עכ"פ התפילה שבכל יום) הוא עצם העבודה לה', ולדעת החולקים אע"ג דעניינה הוא עבודה לה' שבלב, צורתה הוא על ידי הצטרפותו למזונות.

לדעת הרמב"ן אין מצוות תפילה מן התורה, ואולי לעת צרה

וכל זה לדעת הרמב"ם, אבל הרמב"ן פליג שם בהשגותיו בספר המצוות שם, ומעלה שם ב' אפשרויות, וז"ל שם בתוך דבריו:

(א) "ודאי כל עניין התפילה אינו חובה כלל, אבל הוא ממידות חסד הבורא עלינו ששומע ועונה בכל קראינו אליו, ועיקר הכתוב 'ולעבדו בכל לבבכם' מצות עשה שתהיה כל עבודתנו לא-ל יתברך בכל לבבינו, כלומר בכוונה רצויה שלימה לשמו ובאין הרהור רע, לא שנעשה המצוות בלא כונה או על הספק אולי יש בהם תועלת, כעניין 'ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך' שהמצוה היא לאהוב את ה' בכל לב ולב ושנסתכן באהבתו בנפשנו ובממונינו, ומה שדרשו בספרי (עקב) "ולעבדו - זה התלמוד, ד"א זו תפילה" אסמכתא היא.

(ב) או לומר שמכלל העבודה שנלמוד תורה ושנתפלל אליו בעת הצרות, ותהייה עינינו וליבנו אליו לבדו כעניי עבדים אל יד אדוניהם, וזה כעניין הכתוב 'וכי תבואו מלחמה בארצכם וכו' והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלוקיכם, והיא מצווה על כל צרה וצרה שתבוא על הציבור לצעוק לפניו בתפילה ובתרועה וכו', ונאמר שהיא מצוה לעת הצרות שנאמין שהוא יתברך ויתעלה

הרב אורי שרגל שליט"א

בעניין פנימיות מצוות התורה

ולאחרונה התעסקתי קצת בביאור דברי חז"ל שבתלמוד המדברים על ענייני העוה"ז, שכולם מבינים שוודאי הדברים אינם כפשוטם, וחז"ל הקדושים לא קבעו לנו בגמ' לדורות עולם עניינים של מה בכך, ושלא ייתכן שעל לימוד כל מיני מתכונים אוכל (כגון בברכות מ"ד:) או מרשמי תרופות (כגון בגיטין ס"ט-ע) נקבל שכר של מצוות ת"ת ששקולה כנגד כולם, אלא בהכרח שיש בכל מאמר כזה סודות גדולים מאד, שמפאת חשיבותם הוחבאו ע"י רבותינו מתחת עניינים פשוטים מאד.

והיות והדברים נתפרסמו ורבים התחילו לדון בזה ובביאור פנימיות דברי חז"ל, אמרתי בליבי לזכות את הרבים בעוד קצת ביאורים על ענייני המצוות כאשר מצאה ידי בס"ד:

פרשת ואתחנן היא המרכז הגדול ביותר למצוות שבין אדם למקום. כל המצוות הכי חשובות בקשר שבין יהודי לבוראו נמצאות כאן בפרשה. כגון: מצוות אהבת ה', יראת ה', קריאת-שמע, תפילין, שבת, עבודה-זרה, והעיקר היא מצוות תלמוד-תורה ששקולה כנגד כולם.

בתחילת הפרשה כתוב "ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החוקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה". ומכאן לומדים שבמצוות התורה יש כ"כ הרבה חכמה, עד שאפילו הגויים אמורים להעריך את עמ"י על כל המצוות והחוקים החכמים שיש להם.

כי ישנם מלא מצוות שפרטיהם היו מאד קשים לקיום במהלך הרבה תקופות, וא"א לומר שתמיד יהודים יכלו לקיימם בקלות. הדוגמא הקלאסית זה מצוות ד' מינים, שכל מי שקרא קצת סיפורים מהעבר של אבותינו, יודע שבאירופה קיום מצוות ד' מינים היה כמעט בלתי אפשרי, והרבה מאד יהודים בכל הדורות שלא היה להם ד' מינים. (או שהיה רק ציבורי לכל הקהילה, וממילא הם הפסידו את הנענועים בהלל) אז זה ראייה שמצוות ד' מינים לא הייתה מתאימה ליהודי אירופה בעבר!

אז מה תאמרו שאולי בגלל שזה לא מתאים להם כי אין להם אתרוגים ולולבים, אז היו מנענעים בתפוחי אדמה ועצי אורן? כאן מגיע הכלל שכתבתי לעיל, שכיוון שכל מצווה יש לה פרט מסוים שככה היא נתקנת בעולמות העליונים, ודווקא בפרט הזה ולא בזולתו, אז לכן הרעיון הזה של מינים אחרים בכלל לא מתחיל, כי זה לא עושה שום תיקון בעולמות העליונים. ולכן יש את הכלל של "זאת התורה לא תהיה מוחלפת", כי אם התורה הייתה רק ספר חוקים שהקב"ה רוצה לצוות אותנו כל מיני חוקים בלי טעם, אז באמת היו המון מצוות שהיה כדאי שהם ישתנו לפי רוח הזמן (כגון בתפילין שבמקום שיכתבו בדיו על קלף שיודפסו על נייר, זה הרבה יותר זול) אבל כיוון שהטעמים של כל מצווה הם כפי התיקון שלה בעולמות העליונים, כיוון שצורת העולמות לא תשתנה גם התיקון שלהם לא אמור להשתנות.

ונסכם את זה כך: אם יש יהודי שאין לו כסף לקנות תפילין כשרות, כי זה מאד יקר, אז ע"פ ההלכה הוא פטור מדין "אונס רחמנא פטריה", ואינו חייב להוציא ע"ז יותר מחומש מממונו. ואולי תאמר שכיוון שאנחנו מאד רוצים שיקיים מצוות תפילין אז שיניח תפילין מפלסטיק עם פרשיות מודפסות על נייר? ח"ו לומר כן! כי גם אם אין לו כסף למצווה, אבל זה לא משנה את פרטי המצווה. ואם הוא יניח תפילין לא כשרות, אז הוא לא קיים מצווה, בדיוק כמו מי שלא הניח תפילין כלל.

וכמובן שיש בזה יוצא מן הכלל, במצוות התלויות בממון, ששם באמת התורה מאד מתגמשת עם המציאות של ימינו, ויש המון הלכות בחו"מ שהכלל בהם "הכל כמנהג המדינה". וגם בזה יש הבדל בין מצוות מיוחדות של דיני ממונות, לבין שאר דיני דרבנן. כלומר, יש מצווה בתורה "לדון בנזקי שור", והמצווה הזאת כוללת ששור תם משלם ח"נ ומועד נזק שלם. ובזה לא שייך "מנהג המדינה", כי עצם העובדה שהקב"ה ציווה על זה בתורתו, זה מראה שגם זאת מצווה שיש בה עולמות שלמים שתלויים בקיומה עם כל פרטיה ודקדוקיה, ומי שלא דן ששור תם משלם חצי נזק אלא נזק שלם, ה"ז פגם בעולמות העליונים, כמו מי שמנענע בתפוז במקום אתרוג בסוכות. כי לכל מצווה יש את המקום שלה ואת הפרטים שלה, ומצווה שהקב"ה ציווה בתורה לא משתנה כלל! גם אם אין לה היגיון, וגם אם היא לא מתאימה לזמן מסוים!

אבל דברים שנקבעו ע"י רבנן במהלך השנים כגון "מפני תיקון העולם" או דברים שהיו מתאימים רק לפי המציאות בזמנם (כגון הלכות הרחקת נזקי שכנים בפרק "לא יחפור") בזה גם אם הדין נשאר בתורה כמו שהוא, וכל מי שלומד זאת מקיים מצוות ת"ת, אבל לעניין לחייב לנהוג כן למעשה, זה כבר לא תמיד רלוונטי, כי כיוון שזה לא מצווה מפורשת, לא שייך לומר שזה תלוי בתיקון מקום מסוים בעולמות. ולכן מי שנוהג אחרת לפי רוח הזמן, לא שייך לומר עליו שהוא פוגם בעולמות ומבטל מצוות שהקב"ה ציווה. (ודין של "מפני תיקון העולם" לא ברור לי האם זה באמת יכול להשתנות או לא, אבל כל שאר הדינים שתלויים במנהג המדינה ודאי יכולים להשתנות)

ידוע מאמר חז"ל שהקב"ה "הסתכל באורייתא וברא עלמא". כלומר התורה הקדושה היא התכנית האדריכלית של כל העולמות, וכל התבנית של העולמות העליונים וכמובן גם של העולם שלנו, מסודרת ע"פ חוקי התורה שהם רצון ה'. והאריך בזה רבינו בעל נפש החיים שכתב שכל התורה היא דבר ה' העובר בכל העולמות, שמתגלה לכל עולם בשפה המתאימה לו. (כמשל האוזניות הסימולטניות, שיש מקומות שמתאספים שם אנשים דוברי שפות שונות, ויש לכל אחד אוזניות שכאשר הנואם מדבר בשפתו, כל אחד שומע את התרגום המתאים לו) וא"כ יוצא שכל רצון הקב"ה המתגלה לעינינו בתורה המסורה בידינו ובתרי"ג מצוותיה, בעולמות העליונים זה מתבטא בצורת בניית העולמות, שכל העולמות בנויים בצורה של תרי"ג היכלות/חדרים/ בניינים/ שלכל אחד מהם יש צורה מסוימת (שהיא משולה לדיני המצוות ופרטיהם) וכשהיהודי עושה מצווה כתיקנה, הוא מתקן את אותו מקום בעולמות העליונים המתאים לאותה מצווה, ובצורה המתאימה ביותר לפי פרטי המצווה.

כלומר, יש בשמים מקום המכוון כנגד מצוות תפילין, וצורת המקום מתאימה לפרטי התפילין שנמסרו בידינו הלכה למשה מסיני. כלומר רק אם תניח תפילין מרובעות, ודווקא עם בתים ורצועות שחורות, ודווקא מעור בהמה טהורה, ודווקא על השריר שביד הכהה ועל השערות כנגד בין העיניים, רק אז תיקנת את המקום הזה. כי כל פרט במצווה שהוא מעכב, זה בגלל שלפי התכנית האדריכלית של אותו מקום, א"א לתקן שמה כלל בלי הפרטים הללו. וכל פרט שאינו מעכב אלא הוא רק "הידור", זה בגלל שאפשר אמנם לתקן גם בלעדיו, אבל ודאי שגם הפרט הזה מתקן שמה משהו חשוב. (כמו שוודאי שלא חייבים קרמיקות מעל השיש במטבח, אבל אם עושים את זה, זה מוסיף ליופי של המטבח).

וכן דון מינה לכל המצוות כולם, שבכל פרט במצווה כלשהי שאנחנו לא מבינים למה הוא כ"כ קריטי (כגון למשל בקרבן פסח שהוא צריך להיות צלי אש ולא צלי דבר אחר, וזה גורם המון בעיות בצלייה כמבואר בפסחים פרק ז') לפחות נדע שגם אם אנחנו לא יודעים למה זה בדיוק ככה, אבל התשובה הכללית היא שככה זה מתקן בצורת המצווה, והתיקון הזה הוא קריטי, ובלעדיו לא עשינו כלום. וזה כמו להתקין ברו בקיר שאין בו צנרת מים.

והדבר הזה הוא חובה עלינו לדעת בעת שאנחנו נתקלים בכל מיני מצוות ופרטיהם שאינם רלוונטיים בשבילנו, כגון למשל המצוות של מתנות עניים, שאף אחד היום לא ילך לאסוף לקט שכחה ופאה בשום שדה. והרבה פעמים חשבתי לעצמי, למה הקב"ה ציווה על מצווה כזאת, וכי לא היה עדיף יותר שהקב"ה יצווה לחלק לעניים סכום מסוים של כסף או של אוכל מוכן ואז זה היה הרבה יותר טוב לעניים מאשר כמה שיבולים בודדות שכמעט לא יוצא מזה כלום? ולפי מה שתירצתי מובן שזה לא מובן. כי אמנם ודאי שהקב"ה רוצה שנדאג לעניים ונעזור להם ככל יכלתנו (ובשביל זה יש מצוות צדקה שאין לה שיעור וכל מה שתתן לעני בכסף או שווה כסף, קיימת מצווה) אבל במצווה של מתנות עניים, יש צורה מיוחדת שרק ככה נתקנים העולמות המכוונים נגדה. וזה לא משנה עד כמה המצווה מתאימה לנו או לא, כי כך צורת המצווה, וככה היא מתקנת.

שמעתי פעם משפט מסוים שבטח מוסכם על כולם: "אם הקב"ה ציווה את זה זה מתאים לכל היהודים במשך כל הדורות". ואע"פ שוודאי אנחנו מאמינים ש-"זאת התורה לא תהיה מוחלפת", ושום מצווה לא משתנה לפי רוח הזמן, אבל כאן אני רוצה להסביר, שזה לא בגלל שבאמת זה אמור להיות מתאים לכל יהודי בכל הדורות,

מקום בעולמות שצריך לתקן ע"י מצווה זאת) בכ"ז הם תקנו את זה כמצווה, כי זה הנהגה חשובה ויפה בעיני ה'. ואחרי שהם תיקנו זאת אז זה באמת נהיה מחייב כל יהודי, ועכשיו יש בזה גם איזה תיקון מסוים בעולמות. ואמנם לא תיקון חשוב כמצוות דאורייתא, אבל ודאי שיש כאן תיקון, וממילא גם קלקול. כי אם זה באמת לא היה עושה כלום בעולמות, אז מה היה אכפת לקב"ה שיהודי עובר על מצווה דרבנן, ולמה מגיע לו עונש אם הוא לא קלקל כלום!?

הרב ראובן יוסף קנטור שליט"א

בגדרי איסור בל תוסיף

לא שייך כלל לחלק בין מצוה למצוה. ולפי"ז י"ל דלכך נכפלה אזהרה זו בפרשתנו ובפ' ראה, דבפרשתנו הוי לאו שבכללות, ואילו בפרשת ראה אתא קרא להוסיף איסור פרטי על כל מצוה ומצוה מצד עצמה.

אלא דאכתי צ"ב כדהקשינו לעיל, דאף אי נימא דאיסור בל תוסיף הוי איסור פרטי על כל מצוה ומצוה, ועל כן שייך לחלק בזה בין מצוה למצוה, מ"מ מה הסברא בזה, והלא עצם ההוספה אסורה, ומה אכפת לן על איזה מצוה מוסיף.

ונראה לבאר, דהנה בדעת זקנים מבעה"ת בפרשתנו כתבו לבאר שורש איסור בל תוסיף וז"ל: 'לא תוסיפו וגו' ולא תגרעו, שאם תוסיפו תגרעו, דכל המוסיף גורע שאם תעשה חמשה ציציות גרעת גם הארבעה, שהרי אינם כלום מאחר שלא עשית המצוה כהלכתה כו' עכ"ל. מבואר דשורש אזהרת בל תוסיף הוא כדי לשמור על עשיית המצות שיהיו כתיקונן.

ודברים אלו מתאימים עם שיטת רש"י דהעמיד כל איסורא דבל תוסיף אך ורק בגוונא שמוסיף על גוף המצוה ממש כגון ה' טוטפות וה' ציציות וכדומה ודלא כהרמב"ן, והיינו משום דבכה"ג הרי"ז משנה ומגרע מצורת המצוה. ומעתה יובן היטב הך ס"ד לחלק בין מצוה קלה למצוה חמורה לענין בל תוסיף, דכיון דשורש איסור בל תוסיף אינו מצד שלילת ההוספה, אלא מצד עצם קיום המצוה, דע"י שמוסיף על המצוה נתקלקלה כל צורת המצוה, אם כן שפיר ס"ד דעל מצוה קלה לא קפיד קרא, קמ"ל 'את כל הדבר, קלה כחמורה'. עכ"פ נמצינו למדים לפי רש"י, שיסוד איסור בל תוסיף ובל תגרע אינו אלא כשמוסיף או גורע מהמצוה עצמה, דבזה משנה מצורת המצוה וקיומה.

[ועיין ברש"י ר"ה לג. דנשים שתוקעות בר"ה איכא בל תוסיף כיון דפטורות לגמרי דהוי מ"ע שהו"ג, ותמה עליו מהרש"א שם וז"ל: 'לא ידענא מאי בל תוסיף שייך הכא, דלא שייך למימר בל תוסיף אלא בעושה המצוה ומוסיף עליה' עכ"ל, ואכן יעוין ברש"י עירובין צו. שכתב ג"כ כדבריו בר"ה, אלא שבלשונו שם משמע דהוי איסורא מדרבנן משום שנראה כמוסיף, וכ"כ בשמו בהדיא בתוס' שם]

שיטת הרמב"ן

ב. הרמב"ן בפרשתנו מביא דברי רש"י וכותב בזה"ל: 'ולפי דעתי אפילו בדא לעשות מצוה בפנ"ע כגון שעשה חג בחדש שבדא מלבו

וכאן המקום לבאר גם את כל העניין של מצוות ותקנות דרבנן. חז"ל הקדושים ראו ברוח קדשם את רצון ה' גם בדברים שלא נכתבו בתורה כמצווה מפורשת, וכיוון שהם ראו שיש לקב"ה עניין שינהגו כך, הם עמדו וגזרו זאת בפירוש כתקנת חכמים. וזאת הסיבה שבהמון מקומות בגמ' כתוב "הלכתא הוא ואסמכינהו רבנן אקראי", כלו' שרבנן מצאו בתורה שככה רצון ה' ויש עניין בזה, ולכן אע"פ שזה לא נכתב בתורה כמצווה מפורשת (כלומר שאין

שיטת רש"י

א. 'לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו לשמור את מצות ה' אלקיכם אשר אנכי מצוה אתכם'. וברש"י: 'כגון חמשת טוטפות בתפילין, חמשת מינין בלולב וה' ציציות, וכן לא תגרעו' עכ"ל. והוא מהספרי להלן פרשת ראה.

ונכפל ציווי זה בתורה להלן פרשת ראה (יג, א), דכתיב: 'את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו', ופירש שם רש"י כעין דבריו כאן: 'לא תוסף עליו, ה' טוטפות בתפילין ה' מינין בלולב ד' ברכות בברכת כהנים' עכ"ל, וכן לשון רש"י בר"ה כח: ע"ש.

וכבר עמדו האחרונים מפני מה הוצרך הכתוב לחזור ולכפול אזהרה זו. וידוע מה שפירש בזה הגר"א ז"ל באדרת אליהו דכאן בפרשתנו הכוונה שלא נוסיף על התרי"ג מצות בכלל, ולהלן בפרשת ראה הכוונה שלא נוסיף על המצוה גופא עכ"ד [וראה בתורה תמימה מש"כ על דברי הגר"א], אמנם בדעת רש"י אי אפשר לומר כן, שהרי בב' המקומות פירש רש"י דקאי על המצוה גופא כגון ה' טוטפות בתפילין וכו' וצ"ע.

עוד יש לתמוה, דהנה רש"י בפרשת ראה כתב לבאר לשון הכתוב שם 'את כל הדבר' וז"ל: 'קלה כחמורה' עכ"ל, וצ"ע מהיכתי תיתי לחלק בזה בין מצוה קלה לחמורה, הלא עצם ההוספה אסורה, ומה אכפת לן על איזה מצוה מוסיף.

ונראה בזה בס"ד על פי מה שחקרו בגדר איסור בל תוסיף האם חייל בפרטות על כל מצוה ולוקין עליו או דהוי לאו שבכללות ואין לוקין עליו, דבחינוך מצוה תנד כתב דלוקין על לאו זה, ומשמע דהוי איסור פרטי דחייל על כל מצוה ומצוה, ואילו בשו"ת בית הלוי ח"א סוף סי' מב כתב די"ל דלאו זה הוי לאו שבכללות ולא ילקו עליו [ע"ש דאיירי בלאו דבל תגרע והיא היא] וכן מוכיחים בדעת הרמב"ם ואכמ"ל.

ונראה לומר דרש"י ס"ל דהא גופא הטעם דנכפלה אזהרה זו, חדא להשמיענו לאו כללי שלא להוסיף על שום מעשה מצוה שעושה, וחדא לאיסור פרטי דחייל על כל מצוה ומצוה.

ויסוד לזה נראה מדברי רש"י גופא שפירש אהא דכתיב להלן 'את כל הדבר' דהכוונה לרבות בין קלה ובין חמורה וכנ"ל, ומשמע דהוי איסור פרטי על כל מצוה ומצוה, אשר על כן טרח קרא לרבות בין מצוה קלה ובין מצוה חמורה, משא"כ אם הוי לאו שבכללות דאז

ואותו תעבודו לומר כי בזה כולו תהיה עבודתינו שלימה אליו יתעלה' עכ"ל.

מבואר בדברי הרמב"ן, דחוץ מעבודת המקדש גם עשיית המצוות איקרי עבודה, וכי ע"י עבודת המקדש תהיה עבודתנו שלימה אליו ית' [ועיין לשון הרמב"ן בשמות כח, מא: 'כי אין עבודת ישראל להקב"ה שלימה אלא בבית המקדש' עכ"ל, כלומר דעבודת ישראל להקב"ה היא בכל המצוות, אלא שאין העבודה שלימה כי אם בעבודת המקדש], ובוזה קובעות כל המצות שם לעצמן ועבודת המקדש שם לעצמה.

מעתה נראה, דעד כמה שאנו מוצאים שנתייחד איסור בל תוסיף על כל המצות מחד, ועל עבודת המקדש מאידך, הרי נראה מזה דגדר איסור בל תוסיף הוא שמוסיף על העבודה שנצטוונו בתורה, ועל כן כיון שעבודת המצות ועבודת המקדש חולקות כל אחת שם לעצמה כמש"נ, לפיכך נתייחד איסור בל תוסיף נפרד על כל אחת מהן, דגדר האיסור בכל אחד מהן הוא שאסור להוסיף עבודת ה' מדעתנו יתר על העבודה שנצטוונו מן התורה.

ג. קי"ל בראש השנה טז. תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב את השטן ע"כ. ובתוס' שם בע"ב הקשו דהא קעבר משום בל תוסיף, וכתבו לחדש יסוד גדול בדין בל תוסיף וז"ל: 'וי"ל דלא שייך בל תוסיף בעשיית מצוה אחת ב' פעמים כגון כהן אם מברך וחוזר ומברך אותו צבור עצמו, או נוטל לולב וחוזר ונוטל, וכן תוקע וחוזר ותוקע' עכ"ל. וכ"ה בתוס' שם כח: יעו"ש.

אולם הרשב"א בר"ה שם הביא דברי התוס' וכתב דלא עלתה השמועה יפה בידם, וכתב לבאר דהטעם שאין עוברין בכה"ג בבל תוסיף משום דאין עושין כן מדעתם אלא עפ"י ב"ד ותקנת חכמים, ומצוה מן התורה לשמוע לדברי חכמים מלא תסור עכ"ה.

ונראה לבאר פלוגתת התוס' והרשב"א שמיאנו זה בתירוץ של זה, דלטעמייהו אזלי, דהנה הבאנו לעיל בתחילת אות ג' את לשון דעת זקנים מבועלי התוס' דיסוד איסורא דבל תוסיף הוא שע"ז גורע מהמצוה עצמה כיון שעושה אותה שלא כתיקונה, ונראה לומר דהתוס' בר"ה בהאי שיטתא קיימי, ועל כן מיאנו בתירוץ של הרשב"א דהיכא דנעשה הדבר עפ"י חכמים שרי, משום דס"ל להתוס' דעד כאן לא התירה תורה לחכמים לתקן אלא מצוה חדשה כגון נר חנוכה ונט"י וכדו', אבל היכא שתיקנו חכמים לשנות בגוף צורת המצוה כגון הכא שתיקנו לתקוע ולחזור ולתקוע, ע"ז ודאי איכא בל תוסיף [ועיין במנ"ח מצוה תנד סק"ג], ועל כן תירצו התוס' עפ"י שיטתם גופא, דכיון דיסוד איסורא דבל תוסיף הוא שמשנה מגוף המצוה, מסתבר למימר דהיכא דאינו מוסיף או משנה ממש אלא רק כופל מעשהו כבראשונה, אין כאן שינוי במצוה.

אולם הרשב"א ס"ל כמש"נ בשיטת הרמב"ן דאף עצם ההוספה נאסרה ואפי' היכא דאינו מוסיף על גופה של מצוה, ועל כן אף בעשיית מצוה אחת ב' פעמים, שפיר קעבר בבל תוסיף, כיון דסו"ס מוסיף הוא יתר על מה שנצטוה, ולכן הוצרך הרשב"א לחדש דכללא הוא דכל היכא דעושה דבריו עפ"י חכמים ל"ה בכלל בל תוסיף דהרי מצוה לשמוע להם מלא תסור.

כירבעם (מ"א יב) עובר בלאו, וכך אמרו (מגילה יד) לענין מקרא מגלה ק"פ נביאים עמדו להם לישראל ולא פחתו ולא הוסיפו על מה שכתוב בתורה אפי' אות א' חוץ ממקרא מגילה מאי דרוש כו' עכ"ל. מבואר דס"ל לרמב"ן דאף אם יחדש מדעתו מעשה בפני עצמו ומכוין לשם מצוה קעבר בבל תוסיף, ולא בעינן דוקא שיעשה מעשה מצוה ויוסיף עליו כגון חמשת טוטפות בתפילין וכו'.

וכן יש להוכיח מדברי הרשב"א בעירובין צו. דהקשה מדוע כל אישה המקיימת מצות עשה שהז"ג אינה עוברת בבל תוסיף ע"ש, הרי להדיא דאף בעשיית דבר בפני עצמו מדעתו הרי"ז בבל תוסיף, וכן מתבאר מדברי הרשב"א בר"ה טז. לגבי בל תגרע שהקשה מדוע אין עוברין בבל תגרע כשמבטלין התקיעה בר"ה שחל בשבת ע"ש.

והנה להלן בפרשת ראה כתב הרמב"ן (פס' ב') לבאר קרא דבל תוסיף דאתא למימר שלא נוסף כלל על עבודת המקדש וז"ל: 'ועל כן אמר את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם וגו', להזהיר על מעשה הקרבנות ועבודת המקדש שלא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו' עכ"ל. וכונתו, דכיון דנצטוונו לעיל שם שלא לעבוד את השי"ת בעבודת הגויים, נצטוונו עוד בכלל שלא להוסיף שום עבודה או קרבן על מעשה הקרבנות והמקדש, וע"ש בספורנו.

ואמנם לדברי הרמב"ן מבואר היטב כפילות הפרשיות דבל תוסיף, דקרא דפרשתנו אתי לכל מה שיחדש אדם מדעתו, בין כשמוסיף על מעשה מצוה ובין כשבודד מצוה מליבו, ואילו קרא דפרשת ראה אתא להזהיר על עבודת המקדש והקרבנות שלא נוסף עליהם ולא נחדש עבודות מדעתנו, אלא דהא גופא צ"ב טובא, מפני מה נתייחדה עבודת המקדש והקרבנות מכל התורה כולה עד שבאה עליה אזהרה נפרדת של בל תוסיף חוץ מהאזהרה שבפרשתנו.

עוד צ"ב גדר האיסור לפי הרמב"ן, שהרי כיון שלא הוסיף על שום מצוה אלא רק בדה מליבו ועשה מעשים אשר לא שערס אבותינו, מה שייך לומר על זה גדר 'הוספה', והרי לא הוסיף כלום על דבר מסוים.

ובפשטות היה נראה לומר דהאיסור הוא שמוסיף על התורה ועושה דבר שהתורה לא צייתה עליו, אך עדיין יקשה מה דהקשינו באות א' מדוע קבעה התורה לפי הרמב"ן לאו מיוחד של בל תוסיף על עבודת המקדש, ולמה לא נכלל זה במה שהוזהרנו כבר בפרשתנו שלא להוסיף מדעתנו על התורה.

ונראה לומר בזה דבר חדש בס"ד, ונקדים, דהנה להלן פרשת ראה כתיב: 'אחרי ה' אלקיכם תלכו וגו' ואת מצותיו תשמרו וגו' ואותו תעבודו' (יג, ה'). והרמב"ם בספר המצות מ"ע ה' כתב דמצות 'ואותו תעבודו' היא שנצטוונו על התפילה, וכן הביא שם מקרא ד'ולעבדו בכל לבבכם' ע"ש. אמנם הרמב"ן בהשגות שם השיג על הרמב"ם דהתפילה אינה מדאורייתא והאריך לבאר מהו ענין 'עבודה' הנמצא בתורה בכל מקום וז"ל: 'וכן זו ששנויה שם ואותו תעבודו עבודו בתורתו עבודו במקדשו פירושו לומר שיעבדו אותו במקדשו בעבודת הקרבנות והשיר וההשתחוואה שם מוסיף על עבודת המצות כו', ואמרו בפירוש כלל הפסוק עבודו בתורתו עבודו במקדשו לומר שצוה תחילה עבודו בתורתו כלומר בעשיית המצות כולן מרישיה דקרא [ואת מצותיו תשמרו], וצוה עבודו במקדשו מן

האם צורת הפתח שעושים עבור העירוב חייבת במזוזה

שמבואר בחזו"א להדיא לא כן, שכתב באו"ח סי' קיא סק"ה ד"ה והא זו"ל, ונראה לפ"ז דאם האכסדרא פתוחה לרה"ר או לכרמלית והוא רוצה בצוה"פ כדי שיוכל להוציא בשבת מבית לאכסדרא, הרי עכשיו משמשין הפצימין לפצימי הפתח, חייב במזוזה, עכ"ל, ומבואר דצוה"פ שמועילה רק לענין שבת חייבת במזוזה. [אמנם יש לחלק דהתם בעצמותה איכא צוה"פ לאכסדרא ורק דיש לפטור ממזוזה מטעם חיזוקי תקרה כדאייתא בסוגיא במנחות ולפיכך היכא דבעי לצוה"פ זו סיבה שלא נפטור].

ונמצא א"כ שלפי הנראה בפוסקים מעיקר הדין צריך לקבוע מזוזה בצורות הפתח הנעשות לצורך עירובין, אלא שלפי המבואר בכל דברי האחרונים מוכח שהמנהג מקדמת דנא היה שלא קבעו שם מזוזה.

וסיפר הגאון ר' אפרים רוטשילד שליט"א (מרבני מודיעין עילית ואחראי שם על העירוב) שמתחילה קבעו מזוזה בשער העיר מודיעין עילית עפ"י הוראת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, אבל לאחר זמן הסיורה, והסביר שלא הצליחו בשום צורה להגן על המזוזה מפני החמה וניזוקה המזוזה ונפסלה.

ואפשר לומר שזו כונת החזו"א במה שכתב שאין המזוזה משתמרת, והיינו בין מפני גנבים ובין מפני החמה או הגשמים, ונפק"מ שגם היכן שאין גנבים לא יקבעו מזוזה. [ויתכן שגם מה שהורה הגרי"ש אלישיב לרבני מודיעין עילית היה לענין שער העיר שעשו כל דרכי השמירה ששייך ולכן רק שם הניחו מזוזה אבל לא הורה ליתן מזוזה בכל צורות הפתח של העירוב בכל העיר, והטעם כי ודאי לא יכולו להגן עליהן כראוי, ולא בררתי הדבר כעת].

ובשכונתנו ישנן כמה מקומות שקבעו מזוזה בצורות הפתח [בשבילים המובילים לתוך B], ובררתי אצל מזכי הרבים מעמידי העירוב ואמרו שלא הם קבעו שם מזוזה, ואכן אשרי העם שככה לו שהגיעו המתנדבים בעם בדבר העולה ממון רב, אלא שיש לדון בדבר דאמנם מדינא יתכן שהוא פתח החייב במזוזה אבל כפי המציאות יכולות המזוזה להנזק ולהפסל הן מחמת חוס השמש והן מחמת הגשמים, ומ"מ גם אחר שקבעו לכאן יש צורך לבדוק המזוזה תמידין כסדרן, ויש לעשות בזה שאלת חכם.

כידוע אסור לטלטל בשבת במקום שאינו מוקף מחיצות כדין, ומקום שאין מחיצותיו כראוי יש תקנה לעשות צורת הפתח במקום הפרצות ומשמש כדין מחיצה. ובעירובין דף י"א מבואר שצורת הפתח הזו צריכה להיות מתוקנת בצורתה כראוי ושלא יהיו 'פתחי שמאי' [ופירש רש"י פתחים מקולקלין]. ובמנחות ל"ג מובא דין זה גם לגבי הלכות מזוזה, דפתח החייב במזוזה הוא דוקא אם מתוקן כראוי אבל 'פתחי שמאי' פטורין מן המזוזה. ובפשטות מבואר שנשתוו דיני צורת הפתח בדיני שבת לדיני צורת הפתח בדיני מזוזה.

ויש לברר א"כ מדוע לא נהגו לקבוע מזוזה בכל צורות הפתח שעושים בשביל מחיצות עירובין. והנה בדבר שאלה זו כבר עמדו גדולי האחרונים ותירצו בכמה דרכים.

המקור חיים בהלכות עירובין כתב זו"ל, ועוד דנראה בחוש שיש חילוק בין עירוב למזוזה וכו' דאי לא תימא הכי אמאי לא עבדינן מזוזה בכל מקום שעושין צוה"פ משום עירוב דהא שערי עירות ג"כ חייבים במזוזה, אלא ודאי דזהו ההפרש שבין עירוב למזוזה דבמזוזה בעינן פתח ממש ובעירוב כשר אף צוה"פ, עכ"ל. ובבאור דבריו יש ב' אופנים עי' בחזו"א יו"ד סי' קעב סק"א ובאו"ח סי' ע סק"ה, אך עכ"פ מבואר דיש אופנים שצורת הפתח כשרה לגבי עירובין אך איננה חייבת במזוזה. והנה דבריו אמורים ליישב דברי הראשונים שפירשו 'פתחי שמאי' גבי עירובין וגבי מזוזה באפנים שונים ולזה כתב שיש אופנים שמהני גבי שבת ואינו חייב במזוזה, אך עדיין לא מבואר מה הדין בצורת הפתח כזו שכן מתוקנת כדין גם להלכות מזוזה.

ובחזו"א יו"ד סי' קעב סק"ג (ד"ה מן האמור) עמד בנידון זה אמאי אין קובעין מזוזה בפתחי עירובין וכתב שאין קובעין מזוזה משום שאין המזוזה משתמרת ולפעמים יש כאן שותפות נכרי, עכ"ד, ויש לדון מה כונתו שאינה משתמרת, במנחת יצחק ח"ז סי' יב הבין דהיינו מפני גנבים, וכך הבין הגרי" בלוי בספר נתיבות שבת (הערה צו), וכתבו דכל זה שייך במקום שיש לחוש לגנבים אולם תמהו מדוע לא נהגו לקבוע מזוזה בכל מקום אפילו שאין לחוש לכך.

ויש שרצו לבאר דצורת הפתח שאינה נצרכת עבור הדיורין אלא רק עבור צורך הלכתי אינה חייבת במזוזה, ומלבד שחידוש הוא ראיתי

הרב אלעזר אנגל שליט"א

בענין בל תוסיף

אמרו (מגילה יד א) לענין מקרא מגלה, מאה ושמונים נביאים עמדו להם לישראל ולא פחתו ולא הוסיפו על מה שכתוב בתורה אפילו אות אחת חוץ ממקרא מגילה מאי דרוש וכו'. ובירושלמי (מגילה פ"א ה"ה) שמונים וחמשה זקנים ומהם כמה נביאים היו מצטערים על הדבר, אמרו כתוב אלה המצות אשר צוה ה' את משה, אלו המצות שנצטוו מפי משה, כך אמר לנו משה ואין נביא אחר עתיד

דברי הרמב"ן שמתכוין להוסיף מצוה עובר בבל תוסיף א, עי' רמב"ן שכ' לחדש שבכל מצוה שמוסיף גם עובר על בל תוסיף רמב"ן דברים ד ב. וצ"ע למה בכל מצוה דרבנן אינו עובר בבל תוסיף, שהרי מוסיף על מה שכתוב בתורה.

וז"ל הרמב"ן "ולפי דעתי אפילו בדא לעשות מצוה בפני עצמה כגון שעשה חג בחדש שבדא מלבו כירבעם (מ"א יב לג), עובר בלאו "וכך

לקיים את כל התריג מצוות כדי שיהיה שלם בכל איבריו והביא שם בחרדים שיש גם ענין לקיים את כל הדעות והשיטות במנין המצוות. והנה כבר כ' במעלות התורה ועוד שאין בזה מחלוקת בפרטים אלא רק בכללים מה למנות במנין המצוות, וא"כ צ"ע אם חשב למנות דבר שהוא פרט לכלל אם ג"כ יעבור על כל תוסף, ושורש החקירה האם האיסור דווקא בגלל שה' לא ציווה כן או בגלל שאין כזו מצוה וכמש"כ הפוסקים שפרט דינה קיל טפי ממצוה עצמה לענין עדל"ת ועוד דברים וצ"ת

ג, ותו צ"ע אם אין כוונתו להוסיף אלא חושב שיש בה מצוה דאו' כגון שישנם מצוות שמנו אותם לשעה ולא לדורות וא"כ בכה"ג ודאי יש איסור לכל תוסף אם עושה כן בכוונה למצוה דאורייתא א"כ למה אין בה כל תוסף, וכן עוד נ"מ במצוה שיש חולקים אי הוי דאו' או דרבנן בק"ש שיש דס"ל שק"ש דאו' ויש ס"ל שק"ש דרבנן אטו לכאו' צריך לעשות תנאי אם זה דאו' או דרבנן וצ"ע

האם האיסור דווקא להוסיף על התרי"ג

ד. אלא שבעיקרה"ד יל"ע אם הסיבה היא בגלל שנאמר תרי"ג כדאי במכות כד ודווקא אלו לא יותר ומה הדין יהיה באשה שאין לה חיוב של תרי"ג מצוות האם נימא שאינה מחויבת בכל תוסף כיון שאין לה תרי"ג ממש וכן בעבד כה"ג

וי"ל בזה שעיקר האיסור הוא לא לעשות מצוות חדשות ולכן אצל אשה ג"כ שייך לקיים את כל המצוות באינה מצוה ועושה [וכ"ש לדברי ר"ת שיכולה לחייב את עצמה ממש במצוות הללו]

(וכן יל"ח האם אצל גוי כן יש כל תוסף)

ה, גם יל"ח אם בב"נ יש גם איסור להוסיף [אולי מצד שהוא מצווה שכלית שהגוי מזהר עליה] שאפ"ל שגם ב"נ יכול לקיים את המצוות הללו באינו מצווה ועושה וכמו שמצינו כן חוץ מכמה מצוות של ת"ת ושבת ושורש הנושא שהכל תוסף שזה הוספה על התורה או הוספה דווקא על המנין, וצ"ע אם זה צורה בקיום המצוות וא"כ שייך ג"כ בגוי ולא מצאתי בזה.]

בענין כל תגרע בגירוע מצוה אחת

ו. כמו"כ ראיתי מובא לענין כל תגרע מי שלא מקיים מצוה אחת אם עובר בכל תגרע שבחידושי הרשב"א ר"ה טז תמה שכל מי שלא תוקע בשבת יעבור בכל תגרע ובטורי אבן תמה עליו שצריך לעשות מצוה בגירוע ודווקא בכה"ג יש גרעון אבל לדברי הרשב"א גם חיסור מצוה יש בה איסור [ועי"ש בהגהת ברוך טעם שכ' דווקא בקביעות ולא פעם אחת]

וכ' שם הרשב"א וז"ל "אלמא כל לצורך ב"ד גוזרין ומוסיפין והרשות בידן, וה"ה בכל תגרע לצורך כגון י"ט של ראש השנה שחל להיות בשבת אף על גב דאמרה תורה תקעו עמדו וגזרו שלא לתקוע וכל זה לצורך והכא נמי לצורך ראו לתקוע ולחזור ולתקוע ומצוה לשמוע לדברי חכמים מלא תסור כן נ"ל" עכ"ל.

ולכאו' לפי דבריו יש כאן טעם נוסף למה אין כל תוסף ששומע לחז"ל כיון שהם אמרו וכעת המצוה לשמוע לדבריהם כיון שיש כאן צורך א"כ לדבריו יתכן שיש להם רשות גם להוסיף מצוה במקום צורך ודו"ק.

לחדש דבר לכם, ומרדכי ואסתר רוצים לחדש לנו דבר, לא זו משם נושאין ונותנין בדבר עד שהאיר הקדוש ברוך הוא עיניהם וכו'. הרי שהיתה המצוה הזו אסורה להם, א"כ היא בכלל לא תוסיף עליו, אלא שלא למדנו למוסיף על פי נביא אלא מן הכתוב שאמר "אלה המצוות" אין נביא רשאי לחדש בו דבר מעתה. ומה שתקנו חכמים משום גדר, כגון שניות לעריות וכיוצא בהן, זו היא מצוה מן התורה, ובלבד שידע שהם משום הגדר הזה ואינן מפי הקדוש ברוך הוא בתורה" עכ"ד הרמב"ן.

והנה בגמ' בר"ה כח לא מצינו כן שיש כל תוסף אלא רק באופן שמשנה את המצוה וכן לשון המקרא לא תוסיפו על הדבר אשר אני מצווה אתכם דקאי על המצוות בעצמם ולא להוסיף מצוה וכאן חידש הרמב"ן שגם בהוספת מצוה יש איסור.

וכעין דברים אלו מצינו בדברי הרמב"ם בסוף מנין המצוות הקצר, וז"ל, "כל אלו המצוות שנתחדשו חייבין לנו לקבלם ולשמרם שני לא תסור מכל הדבר וכו', ואינם תוספת על מצוות התורה. ועל מה הזהירה תורה לא תוסף ולא תגרע, שלא יהיה נביא רשאי לחדש דבר ולומר שהקב"ה צוהו במצוה זו להוסיפה למצוות התורה או לחסר אחת מאלו השש מאות ושלוש עשרה מצוות: אבל אם הוסיפו בית דין עם נביא שיהיה באותו הזמן מצוה דרך תקנה או דרך הוראה או דרך גזרה אין זו תוספת שהרי לא אמרו שהקב"ה צוה לעשות ערוב או לקרות המגלה בעונתה, ואילו אמרו כן היו מוסיפין על התורה: אלא כך אנו אומרים, שהנביאים עם בית דין תקנו וצוו לקרות המגלה בעונתה כדי להזכיר שבחיו של הקדוש ברוך הוא ותשועות שעשה לנו והיה קרוב לשועינו, כדי לברכו ולהללו וכדי להודיע לדורות הבאים שאמת מה שהבטיחנו בתורה כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כיי"א אלהינו בכל קראנו אליו. ועל דרך זו היא כל מצוה ומצוה שהיא מדברי סופרים בין עשה בין לא תעשה" עכ"ל.

[וכעין דברים הללו ראיתי שציינו ג"כ למש"כ בריטב"א מכות כג וכן לאדרת אליהו לדברים אלו ג"כ והמקור מהפסיקתא זוטרתא לקח טוב בפרשתנו שס"ל שיש איסור בהוספת מצוה עי"ש]

ב. במצוה דרבנן שמתכוין שזה מצוה דאו' ג"כ עובר בכל תוסף

אלא שיש חילוק בין הרמב"ן לרמב"ם לענין מצוות דרבנן שלפי הרמב"ם זה כלל לא נאמר כמצוה אלא כסיבה בפ"ע להודיע השבח וכיו"ב, ואילו לרמב"ן כיון שיודע שאינה מצוה דאו' לכן אינה כל תוסף א"כ לדבריו בכל יו"ט שני שלא ידע אם הוא דאו' או דרבנן יש בזה סרך של איסור אבל ברמב"ם נראה שכיון שהתקנה היתה בגלל תקנה וכיו"ב אין בה כל תוסף.

וקצת משמע שיש כאן מחלוקת נוספת בין הרמב"ם לרמב"ן האם דווקא עפ"י נביא יש את האיסור של כל תוסף שהנביא לא יוסיף מצוה ובהרמב"ן קצת משמע שאפי' יחיד שמוסיף מצוה יש בה איסור ולכן כ' שצריך שידע שאין בה מצוה מה"ת וצ"ע

למה אין איסור על מצוה דאו' שחושב שהיא דרבנן

והנה יש לעיין שהנה במחלו' מוני המצוות עי' הקדמת החרדים [וכן הקדמת הח"ח לס' המצוות הקצרה] שהביא ממהרח"ו שיש ענין

לבריאות

בעבר מלאכה זו היתה קלה יותר, אנשים צעדו ברגל ממקום למקום ולא היו מפונקים. גם הרגלי האכילה היו טובים יותר, שכן מזון מעובד לא היה בנמצא.

כיום מי שזקוק ללכת מרחק של 10 דקות יעדיף הוא לנסוע ברכב או באוטובוס. ולאורח חיינו הצטרפו אלפי סוגי חטיפים וממתקים אשר מספקים לנו "בהבלעה" כמויות מוגזמות של סוכר ומלח ומה לא.

מאיך בזמנינו יותר קל לשמור על הבריאות: בחורף או יוצאים מן הבית המחומם היישר אל האוטובוס המקורה והחם.

ובקיץ הבית ממוזג, ומשקה קר לא חסר.

וכנגד פיתויי הגשמיות ישנה מודעות לחשיבות ההתעמלות, ואפשרויות רבות כדי לבצעה...

גם המנוחה שייכת לשמירת הגוף והנפש. ומי שנח על מנת שיהיה בריא וחזק לעבודת ה' מצוה היא בידו (שו"ע או"ח סי' רל"א).

וכעין זה מצינו במקום אחר (שם, סי' ע"א ס"ה): "החופר קבר למת פטור מקריאת שמע" וזה לשון המשנה ברורה (ומקורו בר"ן): "אפילו בשעת נוחו מעט, שגם אז נקרא עדיין עוסק במצוה, שעל ידי זה יתחזק כוחו לחזור ולחפור".

[ומה שאמרו בברכות (כח.) שכאשר ר' זירא היה חלש מגירסתו היה הולך ויושב בפתח בית המדרש בכדי לקום בפני הרבני הנכנסים ולקבל על זה שכר.

ולכאורה יקשה מדוע לא נח כדי שיוכל שוב ללמוד? התשובה היא שר' זירא לא היה חלש פיזית, אלא שמרוב החזרה על תלמודו ("גירסא") היה קשה לו להתאמץ במחשבת ד"ת].

בני האדם שונים בטבעם זה מזה. אך דבר אחד משותף לכולנו: עלינו להשתדל כראוי לשמור על הבריאות.

"ונשמרתם מאד לנפשותיכם" – ההקדמה למתן תורה ...

בפרשת השבוע פרשת "ואתחנן" משחזר משה רבינו בפני בני ישראל את מעמד מתן תורה.

והנה, טרם מזכיר את עשרת הדברות אומר משה רבינו שתי אזהרות חשובות:

א] "רק השמר לך ושמור נפשך מאד" (ד, ט).

ב] "ונשמרתם מאד לנפשותיכם" (שם, טו).

בפשטות, הפסוק הראשון מדבר על זכירת מעמד הר סיני, והפסוק השני מדבר על הימנעות מעשיית פסל.

ברם, הרמב"ם סובר שיש כאן מצות עשה

³ לשמור על הבריאות ועל חיי האדם (הל' רוצח פי"א ה"ד). וכן פי' הכלי יקר (ד, ט).

נמצא שלדעת הרמב"ם (והכלי יקר) ישנו תנאי חשוב והכרחי על מנת שנוכל לקבל את התורה ולקיימה. והוא: **שמירת הגוף והנפש!**

כידוע, הרמב"ם היה מגדולי הראשונים. חיבורו הגדול והמקיף ביותר כולל 14 חלקים הנקראים הי"ד החזקה. כל ההלכות מכל חלקי התורה מסודרות בספרים אלו בחשבון מדויק.

והנה לפני שכותב את הלכות שבת ובטרם מזכיר הלכות ברכות כותב הרמב"ם איך שומרים על הגוף והנפש.

ומדוע?

הרמב"ם מסביר זאת בעצמו: "הואיל והיות הגוף בריא מדרכי ה' הוא, שהרי אי אפשר שיבין או ידע והוא חולה, צריך להרחיק עצמו מדברים המאבדים את הגוף, ולהנהיג עצמו בדברים המברים המחלימים." (הל' דעות פרק ד').

אם כן ההקדמה לעבודת ה', או יותר נכון עבודת ה' הראשונה היא: להיות בריא כפי יכלתו.

הרב שלום פרייזלר שליט"א

ברכה"ז על כוס של ברכה – כל בוקר

הוא מצפה ואפשר שיהיה לו וכו'".

ובמ"ב (סק"ד) הסיק "אבל לענין יחיד מקילים כמה אחרונים לגמרי" (ובשה"צ ציין שזה דלא כמהרש"ל והב"ח).

"ואכלת ושבעת"

בשו"ע סי' קפ"ב "יש שאומרים שברכת המזון טעונה כוס אפילו ביחיד, וצריך לחזור עליו, ולא יאכל אם אין לו כוס לברך עליו אם

³ אך באמת זוהי פליאה עצומה, שהרי מקורו הוא מהגמ' ברכות לב: כמש"כ הגר"א. והמתבונן בגמ' יראה שאת הפסוקים הנ"ל אמר שר גוי לחסיד אחד שלא פסק מתפילתו לתת לו שלום. וטען השר שהיה לו להפסיק מדין "ונשמרתם" שלא ירגנו, עיין שם.

ואין ניתן ללמוד הלכה זו מגוי אשר אינו מבין את כוונת הכתובים! וכבר הקשה זאת המנחת חינוך (מצוה תקמ"ו אות י"א) על הרמב"ם. וסיים שם המנחת חינוך: "אך בודאי מצא באיזה מקום ונעלם מאיתנו".

ולענ"ד שהרמב"ם למד זאת מהעובדה שהחסידי עלל לא חלק על השר הגוי בפירוש הפסוק, אלא רק הסביר לו שעמד לפני מלך מלכי המלכים. ואילו היה סובר שאי אפשר לפרש כך את הפסוקים היה לו לומר שתי תשובות בדבר: א) אין זו כוונת התורה. ב) עמד ההוא לפני ממ"ה. וכן מוכח בט"ז או"ח סי' ס"ו סק"א.

[ואין לחוש לברכה שאינה צריכה שבאשל אברהם (בוטשאטש) על המקום בסי' קפ"ב האריך להוכיח שאין בזה ברכה שאינה צריכה ודוקא כששתה בתוך סעודתו שאז יצא ידי "ושבעת" לכו"ע].
[ואף שיש שפקפקו שקפה אינו חמר מדינה מ"מ כיון שממילא שותה מהיות טוב יברך עליו ברכהמ"ז והא"א הנוכח האריך להוכיח שאין בזה משום ברכה שאינה צריכה.
ועי' בשש"כ פ"ס ה"ו]

[ובסוף ס"ב כתב הרמ"א שיש מדקדקין שהמברך ביחיד לא יאחו הכוס בידו וסיים ע"ז המ"ב וכהיום מנהג העולם שאין מברכין על הכוס כלל ביחיד].
ויש להעיר שמי שממילא שותה קפה כל בוקר בארוחתו, יניח את הקפה לפניו ויברך ברכהמ"ז (ולא יאחו בו) ואחר ברכהמ"ז יברך שהכל, ישתה ויברך בורא נפשות, וירויה את שיטת הרש"ל והב"ח והשיטה הראשונה בשו"ע מהיות טוב.

דיני ברכת המזון

[ז יש להסתפק באכל לחם ולא שבע וברך ברכת המזון אם אח"כ אוכל שאר דברים ושבע בצירוף הפת אם יש לחשוש שעכשיו מתחייב בברכת המזון דאורייתא לדעת המ"ב דשאר דברים מצטרפים לשביעה המחייבת ברכהמ"מ מדאורייתא.

[ח] אכל לחם כזית במשך זמן של יותר משיעור כדי אכילת פרס והיינו יותר מארבע דקות אינו חייב בברכת המזון, אבל אם אכל הרבה פת ושבע אע"ג דאכל בשיעור של יותר מכדי אכילת פרס יש לדון דחייב בברכת המזון דאורייתא דסו"ס שבע, ומ"מ אינו ברור לגמרי כיון שכתוב בתורה גם ואכלת, ומ"מ אם אכל כזית תוך כדי אכילת פרס חייב ברכת המזון מדאורייתא גם אם השביעה היה ע"י אכילת יותר מכדי אכילת פרס [מ"ב ר"י א, ושעה"צ י].

[ט] אכל לחם ושבע ומסופק אם בירך ברכהמ"מ חייב לברך מספק, וגם ברכה רביעית שהיא מדרבנן מברך, ויכול להוציא אחר שחייב ברכהמ"מ בודאי [שו"ע קפ"ד ד ומ"ב יד, ועיין שעה"צ קס"ח עא], ולכתחילה גם באכל כזית יחזור ויאכל ויברך [מ"ב שם], וק"ו באכל כביצה ד"א דחייב מדאורייתא שיאכל עוד פת כזית ויברך [ביאור הלכה שם ד"ה כזית].

[י] נשים יש ספק אם חייבות מדאורייתא ולכן אין יכולים להוציא איש שאכל כדי שביעה בברכת המזון [מ"ב קפ"ו ג], אשה מסופקת אם בירכה נחלקו האחרונים אם מברכת מספק, והמברכת לא הפסידה [מ"ב שם].

[יא] קטן חייב מדרבנן, ואין יכול להוציא גדול שאכל כדי שביעה, ואם הגדול לא אכל כדי שביעה והקטן אכל יכול להוציא, ואם גם הקטן אכל ולא שבע נחלקו הפוסקים אם יכול להוציא [מ"ב קפ"ו ז].

[יב] לכתחילה אין לצאת ידי חובה מחבירו בברכת המזון [מ"ב קצ"ג ב].

[יג] יתכן דאין יוצאין ברכת המזון ממי שלא אכל [מ"ב קצ"ו כ"ז].

[יד] בירך בטעות מעין ג' יצא ידי חובת ברכה ראשונה ומשלים אח"כ את שאר הברכות.

[א] כתב בספר החינך הזהיר בברכת המזון מזונותיו מצויות לו כל ימיו בכבוד, והמדקדק יזהר לברך לכתחלה תוך הספר ולא בעל פה, [מ"ב קפ"ה א].

[ב] מנהג טוב בעת הסעודה להעלות זכרון ירושלים ע"י אמירת פרק תהילים על נהרות בבל, וביום שאין אומרים תחנון שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון [משנה ברורה א יא].

[ג] ברכת המזון צריך לכתחילה להשמיע לאזניו, ובדיעבד יצא אם הוציא בשפתיו [שו"ע קפ"ה א], וטוב לברך בקול רם [מ"ב שם ס"ק ג].

[ד] חיוב ברכת המזון דאורייתא הוא דוקא אם אכל כדי שביעה, אבל בלא זה חייב מדרבנן אם אכל כזית, וי"א דבשיעור כביצה חייב מדאורייתא [שו"ע קפ"ד ו ומ"ב כ"ב], יש לעיין במי שדרכו לשבוע במעט אם חייב ברכת המזון מדאורייתא או בטלה דעתו [עיין תהנות רע"א על אבן העזר ס"ק קס"ח, ובשער הציון קפ"ד כ"ה], ומ"מ בנער או זקן שמאכלם מועט לא אמרינן בטלה דעתם [ביאור הלכה שם ד"ה אם אינו יודע בשם הרד"ב], ומסתבר דה"ה חולה שמאכלו מועט דאם שבע במקצת חייב בברכת המזון מדאורייתא.

[ה] י"א דאם אכל ולא שותה וצמא לשתות אינו חייב בברכת המזון דאורייתא ולכתחילה ישתה קודם ברכת המזון לצאת ידי שיטה זו, [רמ"א קצ"ד], ומ"מ אם בירך ולא שותה מותר לשתות דמעיקר הדין קי"ל דחייב בברכת המזון דאורייתא גם אם לא שותה.

[ו] אם אכל הפת יחד עם דברים אחרים ושבע חייב ברכהמ"מ מדאורייתא [ביאור הלכה שם ד"ה אם אינו יודע], וכן אכל פת ולא שבע וברך ברכת המזון ואח"כ אכל שוב שנית פת ושבע חייב בברכת המזון מדאורייתא, ויש להסתפק אם אכל שאר מאכלים בפ"ע ואח"כ אכל פת ושבע אם חייב בברכת המזון מדאורייתא כיון שלא אכל הפת ביחד עם שאר דברים המלפתים [ביאור הלכה שם], ודעת החזו"א או"ח ל"ד ד' דדוקא אם שבע מהפת חייב בברכת המזון דאורייתא.

[ז] י"א דאם אכל ולא שותה וצמא לשתות אינו חייב בברכת המזון דאורייתא ולכתחילה ישתה קודם ברכת המזון לצאת ידי שיטה זו, [רמ"א קצ"ד], ומ"מ אם בירך ולא שותה מותר לשתות דמעיקר הדין קי"ל דחייב בברכת המזון דאורייתא גם אם לא שותה.

[ח] י"א דאם אכל הפת יחד עם דברים אחרים ושבע חייב ברכהמ"מ מדאורייתא [ביאור הלכה שם ד"ה אם אינו יודע], וכן אכל פת ולא שבע וברך ברכת המזון ואח"כ אכל שוב שנית פת ושבע חייב בברכת המזון מדאורייתא, ויש להסתפק אם אכל שאר מאכלים בפ"ע ואח"כ אכל פת ושבע אם חייב בברכת המזון מדאורייתא כיון שלא אכל הפת ביחד עם שאר דברים המלפתים [ביאור הלכה שם], ודעת החזו"א או"ח ל"ד ד' דדוקא אם שבע מהפת חייב בברכת המזון דאורייתא.

[ט] י"א דאם אכל הפת יחד עם דברים אחרים ושבע חייב ברכהמ"מ מדאורייתא [ביאור הלכה שם ד"ה אם אינו יודע], וכן אכל פת ולא שבע וברך ברכת המזון ואח"כ אכל שוב שנית פת ושבע חייב בברכת המזון מדאורייתא, ויש להסתפק אם אכל שאר מאכלים בפ"ע ואח"כ אכל פת ושבע אם חייב בברכת המזון מדאורייתא כיון שלא אכל הפת ביחד עם שאר דברים המלפתים [ביאור הלכה שם], ודעת החזו"א או"ח ל"ד ד' דדוקא אם שבע מהפת חייב בברכת המזון דאורייתא.

[י] י"א דאם אכל הפת יחד עם דברים אחרים ושבע חייב ברכהמ"מ מדאורייתא [ביאור הלכה שם ד"ה אם אינו יודע], וכן אכל פת ולא שבע וברך ברכת המזון ואח"כ אכל שוב שנית פת ושבע חייב בברכת המזון מדאורייתא, ויש להסתפק אם אכל שאר מאכלים בפ"ע ואח"כ אכל פת ושבע אם חייב בברכת המזון מדאורייתא כיון שלא אכל הפת ביחד עם שאר דברים המלפתים [ביאור הלכה שם], ודעת החזו"א או"ח ל"ד ד' דדוקא אם שבע מהפת חייב בברכת המזון דאורייתא.

[יא] י"א דאם אכל הפת יחד עם דברים אחרים ושבע חייב ברכהמ"מ מדאורייתא [ביאור הלכה שם ד"ה אם אינו יודע], וכן אכל פת ולא שבע וברך ברכת המזון ואח"כ אכל שוב שנית פת ושבע חייב בברכת המזון מדאורייתא, ויש להסתפק אם אכל שאר מאכלים בפ"ע ואח"כ אכל פת ושבע אם חייב בברכת המזון מדאורייתא כיון שלא אכל הפת ביחד עם שאר דברים המלפתים [ביאור הלכה שם], ודעת החזו"א או"ח ל"ד ד' דדוקא אם שבע מהפת חייב בברכת המזון דאורייתא.

[יב] י"א דאם אכל הפת יחד עם דברים אחרים ושבע חייב ברכהמ"מ מדאורייתא [ביאור הלכה שם ד"ה אם אינו יודע], וכן אכל פת ולא שבע וברך ברכת המזון ואח"כ אכל שוב שנית פת ושבע חייב בברכת המזון מדאורייתא, ויש להסתפק אם אכל שאר מאכלים בפ"ע ואח"כ אכל פת ושבע אם חייב בברכת המזון מדאורייתא כיון שלא אכל הפת ביחד עם שאר דברים המלפתים [ביאור הלכה שם], ודעת החזו"א או"ח ל"ד ד' דדוקא אם שבע מהפת חייב בברכת המזון דאורייתא.

שיאמר ה' ויאמר להם מה שדבר ה', שדבור התורה הוא התורה כמו שהיא, ואמירת התורה היינו היינו עם כל הפנימיות והכוונות והטעמים, וזה מה שכלל ישראל אומרים למשה שאתה תשמע מה' את התורה עם כל כוונתיה אמנם לנו תדבר את מה שאמר ה' שתאמר לנו בלי הכוונות ואנו נשמע ונעשה ואף שלא נבין הטעם.

והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוה היום על לבבך [ו,ו] כתב הגרי"ז כאן חידוש

שפסוק זה בא מצות עשה על זכירת התורה שבע"פ שעל זה יש כבר אזהרה של ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך, וכאן יש על זה מצות עשה שישים הדברים על לבבו ולא ישכח, והביא מהגר"ח מוולאזין שאיסור זה לא שייך עכשיו אחר שחתמו התלמוד כיון שהאזהרה היא שלא ישכח התורה שבע"פ שקיבל מרבו, וביאר הגרי"ז עפ"י"ו גם מה שלמדו כאן ושנתתם לבניך אלו התלמידים שכיון שמדבר כאן על מסירת התורה שבע"פ זה שייך לתלמידים ולא לבנים.

עמק הפרשה

הידישים מתורת גאון הדורות
הרב ישעיה בלאק שליט"א

ואתם הדבקים ביקוק אלהיכם חיים בלכם היום [ד,ד] ביאר ר' יונתן אייבשיץ פסוק זה ע"פ מה שאמרו במדרש (ויק"ר ד,ד) ששאל האי מינא את רבי יהושע בן קרחה כתיב אחרי רבים להטות והרי אוה"ע הם הרוב, וא"כ צריכים אתם לעבוד ע"ז ע"פ הרוב, ותרצו שישאל נקראו חיים ולכן לא בטלו שבעלי חיים לא בטלו, וזהו הפשט בפסוק כאן, ואתם הדבקים בה' אלוקים ואף שיש רוב שאינם דבקים בכ"ז חיים כולכם היום ואתם לא בטלים.

שמור את יום השבת לקדשו [ה,יב] הנה הרמב"ן בפרשת אמור (ויקרא כג,כד) כתב שמן התורה יש חיוב לנוח בשבת והיינו שאף אם לא יעבור על אף אחת ממצוות התורה אמנם ימכור בשוק ויסחוב חביות ממקום למקום וכו' לא יקיים את מצות השבת מן התורה כיון שמצות התורה זה שתהיה לנו מנוחה בשבת.

קרב אתה ושמע את פל אשר יאמר ה' אלקינו ואת תדבר אלינו וגו' ושמענו ועשינו [ה,כד] ביאר הגר"א מה שאמרו לו שישמע את מה

בענין חיוב מורא מתלמידי חכמים

את ה' אלוֹקֵיךָ תִירָא (ו,יג)

מצוות היראה עניינה יראת העונש או יראת הרוממות

בנמ' בכמה מקומות [עי' בפסחים כב: קדושין נו. ב"ק מא: ובכורות ו:] שמעון העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע לאת ה' אלוֹקֵיךָ תִירָא פִירֵשׁ, אמרו לו תלמידיו כל אתין שבתורה מה תהא עליהן, א"ל כשם שקיבלתי שכר על הדרישה כך קיבלתי שכר על הפרישה, עד שבא ר"ע ולימד את ה' אלוֹקֵיךָ תִירָא לרבות תלמידי חכמים. וידועה קו' הראשונים בהא דשמעון העמסוני לא פירש כשהגיע לואהבת את ה' אלוֹקֵיךָ, והיינו משום דס"ל דשייך לרבות ת"ח שיש חיוב לאהוב ת"ח, ובשיטה בב"ק תירץ בשם הרא"ש דרק מורא הכתוב אצל הקב"ה לא היה נראה לו לרבות ת"ח, אך לא לענין אהבה. וצ"ב החילוק.

ולבאר ענין זה יש להקדים ולדון בגדר חיוב מורא שמים אם עניינו יראת הרוממות או יראת העונש או תרוויחו.

דברמב"ם בסהמ"צ מבואר דמצוות את

ה' אלוֹקֵיךָ תִירָא עניינה יראת העונש, שכתב שצונו להאמין יראתו יתעלה ולהפחד ממנו ולא נהיה ככופרים ההולכים בקרי אבל נירא ביאת עונשו בכל עת, והוא אמרו יתעלה את ה' אלוֹקֵיךָ תִירָא. וכן נראה בחינוך מצוה תל"ב להיות יראת השי"ת על פנינו תמיד לבלתי נחטא, כלומר שנירא ביראת עונשו ולא יהיה ללבינו בלי מגור אליו כל היום ועו"נ את ה' אלהיך תירא.

אכן הרמב"ם בהלכות יסודי התורה פ"ב ביאר ענין היראה שהיא מצד רוממות השי"ת, שכתב שם הא-ל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבו וליראה אותו שנאמר ואהבת את ה' אלוֹקֵיךָ, ונאמר את ה' אלוֹקֵיךָ תִירָא, והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול וכו'. ומבואר דקרא דאת ה' אלוֹקֵיךָ תִירָא מדבר ביראת הרוממות, ועמד בזה בקנאת סופרים על סהמ"צ.

ועי' עוד בחרדים פ"א ממצוות התלויות בלב שכתב השם הנכבד והנורא הזה מצוה לירא ממנו שנאמר את ה' אלוֹקֵיךָ תִירָא, שני מיני יראה, אחת יראת העונש כי ה' אלוֹקֵיךָ אש אוכלה הוא, ואחת יראת הרוממות וזו עיקר וכו'.

ויתכן דמש"כ הרמב"ם בהלכות יסודי התורה אינו לבאר את עיקר המצוה, אלא רק היאך הדרך להגיע ליראה, וע"כ ביאר הדרך לבוא ליראת הרוממות, שהיא המעלה היותר גדולה שבמצוה, אך מש"כ בספר המצוות הוא ביאר עיקר המצוה ולכן נקט שם את יראת העונש. ועי' עוד בספר אור ישראל במאמר שערי אור מהגרי"י בלאזער שהביא דברי הרמב"ם בסהמ"צ שהמצוה היא יראת העונש, וכתב דא"ז בא לשלול המדרגה הגבוהה של יראת הרוממות. ועי' במנחת חינוך שכתב דמה שהחינוך נקט יראת העונש הוא משום דגם זה הוא מצוה, ועי"ז יבוא ליראת הרוממות, ועי' עוד בברכת פרץ פרשת מסעי.

ביאור לפי"ז בפלוגתת שמעון העמסוני ורבי עקיבא ובחילוק שבין אהבה ליראה

ולפי"ז י"ל דשורש הנידון אי מרבינן תלמידי חכמים מאת ה' אלוֹקֵיךָ תִירָא הוא תלוי בגדר מצוות היראה, שלא מסתבר לרבות תלמידי חכמים לענין שיש לירא מהם מצד העונש, דאין יראה מהתלמיד חכם שיענישונו, אכן לענין יראת הרוממות שייך לרבות אף ת"ח, דעיקרה של יראת הרוממות היא מצד היות הירא נבדל ממי שהוא ירא ממנו, ולכן זה שייך גם בת"ח שנבדלים במעלתם משאר העולם. ובוה נחלקו שמעון העמסוני ור"ע, דשמעון העמסוני לא ריבה תלמידי חכמים ליראה כיון דס"ל דהמצוה היא יראת העונש, ואי"ז שייך בתלמידי חכמים, אך ר"ע ס"ל דמצוות היראה עניינה יראת הרוממות, ולא רק יראת העונש, ולכן שייך לרבות ת"ח.

ובזה יבואר דשייך לרבות תלמידי חכמים לענין אהבה, ולא שייך לרבותם לענין יראה, דכיון דמצוות התורה היא על יראת העונש, זה לא שייך בת"ח, משא"כ לענין אהבה שייך לרבות ת"ח שיהיה חיוב לאהוב אותו, ולכן שמעון העמסוני לא פירש כשהגיע לואהבת, ורק ביראה פירש, ושור

שיסוד חילוק זה מבואר במהרש"א בפסחים כב: ע"ש.

אלא דכל זה צ"ב דלפי"ז נמצא דדברי הראשונים שהעמידו את מצוות היראה ביראת העונש כולוהו ס"ל דלא כרבי עקיבא שריבה תלמידי חכמים, וכדאקשינן דאי המצוה עיקרה יראת העונש לא שייך לרבות בה ת"ח דכלפיהם לא שייך יראת העונש.

חיוב מורא דהכא איירי רק ברבו ולא בכל ת"ח

ונראה לבאר בזה דהנה הרמב"ם לא הזכיר כלל חיוב יראה מתלמידי חכמים מקרא דאת ה' אלוֹקֵיךָ תִירָא, דיעוי' בפ"ה מהל' ת"ת ששם ביאר

החיוב לירא מרבו מובהק, והביא על זה המשנה דמורא רבך כמורא שמים, ואילו בפ"ו מהל' ת"ת שם הזכיר חיוב כבוד ומורא מת"ח שאינו רבו, ובוה הביא הפס' דמפני שיבה תקום, וכן הוא בספר המצוות מצוה ר"ט, שכתב שם זו"ל, שצונו לכבד החכמים ולקום מפניהם ולגדל אותם, והוא אמרו יתעלה מפני שיבה תקום והדרת פני זקן וכו', דע שיש

בכבוד דברים נוספים על התלמיד, וזה כי כבוד התלמיד לרבו יש בו תוספת גדולה על הכבוד שהוא מחויב לחכם, ויתחייב לו עם הכבוד המורא, כי הם כבר ביארו שחוק רבו עליו כחוק אביו שחייבו הכתוב לכבדו ולירא ממנו, ובבאור אמרו שם אביו ורבו רבו קודם, עכ"ל. הרי מבואר חיוב מורא מתלמידי חכמים מקרא דמפני שיבה תקום.

וביאר בזה הגרי"ז בהל' ת"ת שיש ב' דינים נפרדים בדין כבוד ת"ח, א' דין כבוד ומורא שהוא ברבו דווקא, וזה חיוב אשר מחויב הוא לרבו [כעין חיובים שבין אדם לחבירו] וילפינן ליה מקרא דאת ה' אלוֹקֵיךָ תִירָא לרבות ת"ח, ואיכא עוד דין הידור הנהוג בכל ת"ח, והוא חיוב הידור כללי למי שהוא ת"ח, ונ"מ דבחיוב הכבוד והמורא לרבו שהוא חיוב שבין אדם לרבו יכול רבו למחול על זה, אך בחיוב הכללי לירא מתלמידי חכמים שזהו חיוב אקרקפתא דגברא, בזה לא מהני המחילה של הרב.

ונמצא לפי"ז דקרא דאת ה' אלוֹקֵיךָ תִירָא שמרבה תלמידי חכמים, אינו מרבה חיוב יראה מכל ת"ח אלא מרבו מובהק, וכן מבואר בתוס' בב"ק מא: ד"ה לרבות שהקשו קרא דמפני שיבה תקום למה לי, תיפוק ליה מקרא דאת ה' אלוֹקֵיךָ תִירָא, ותיצרו דקרא דהכא איירי ברבו מובהק כדתנן באבות מורא רבך כמורא שמים או ברב מופלג דהוי כעין רבו, אבל קרא דמפני שיבה תקום איירי בכל ת"ח. [וכן מדוקדק ברש"י בפסחים כב: שהחיוב הוא רק על רבו.] וצריך לבאר ענין זה אמאי מוקמינן לקרא דהכא רק ברבו מובהק ולא מרבינן מיניה חיוב יראה מכל תלמיד חכם.

ביאור דשייך לרבות ת"ח שהוא רבו לענין יראת העונש

ונראה בזה דאף שהיראה היא יראת העונש, מ"מ שייך לרבות בזה רבו מובהק. דהנה הרמב"ם בספר המצוות מצוה ה' כתב זו"ל, הוא שצונו לירא מאב ואם והוא שיתנהג עמהם כמנהג מי שהוא ירא ממנו שיענישוהו כמו המלך, וילך עמהם כדרך שילך עם מי שמפחד ממנו, וירא מהגיע לו ממנו מה שימאס, והוא אמרו יתעלה איש אמו ואביו תירא עכ"ל, מבואר דשייך לרבות בני אדם לענין יראת העונש אע"ג דבאמת אין בהם כח להעניש, מ"מ הריבוי הוא לענין ההנהגה, דאע"פ שבליבו אינו חושש מעונש, מ"מ צורת הנהגתו תהיה כמי שחושש מעונש, וזה עיקר מורא האמור אצל אב ואם. ולפי"ז אפשר לפרש דאף דקרא דאת ה' אלוֹקֵיךָ תִירָא מדבר ביראת העונש, מ"מ שייך לרבות גם ת"ח לענין ההנהגה שתהא כמנהג מי שהוא ירא ממנו, וכדחזינן בחובת היראה מאב ואם.

ובזה יתבאר דברי התוס' דבעינן לתרי קראי חד לת"ח וחד לרבו, דקרא דמפני שיבה תקום איירי בכל ת"ח והוא מרבה חיוב יראה מצד הרוממות, וקרא דאת ה' אלוֹקֵיךָ תִירָא מרבה חיוב יראה של הנהגה כאילו הוא ירא מעונשו, ונמצא לפי"ז דבאמת קרא דהכא איירי ביראת העונש, אלא דמיניה ילפינן רק חובת מורא מרבו, כיון דהפס' מדבר ביראת העונש, ולא מסתבר שתהא ההנהגה כלפי כל ת"ח הנהגה של יראת העונש, ולהכי מוקמינן לה רק ברבו, משא"כ כל ת"ח שעיקר ניהוג המורא הוא יראת הרוממות, זה לא ילפינן מקרא דהכא, אלא בעינן לזה קרא אחר והוא הפס' דמפני שיבה תקום. ובוה נחלקו שמעון העמסוני ורבי עקיבא אם שייך יראת העונש מרבו מובהק.

עומקא דשמענתתא הרב יעקב ישראל יהל שליט"א

לאומרה בתוך העיר אלא כשייצא מעיבורה של עיר, והרמ"א כתב שם לכתחילה לאמרה בפרסה ראשונה, והיינו שלהמחבר יכול לאמרה במהלך הדרך רק שלא יאמרנה בתוך העיר ועיבורה, ולהרמ"א יקדים לאמרה בפרסה ראשונה.

ומי שיצא לדרך ובירך כשיצא מעיבורה של עיר, ואח"כ התקשרו מביתו ובקשו שיחזור מאיזו סיבה ויבטל נסיעתו, יש לעיין האם ימשיך עד פרסה כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה או אינו צריך.

וידועים דברי הריטב"א בחולין קו. שמי שנטל ידיו ונמלך לא חייב ברכה לבטלה, ולכאוף ה"ה הכא כיון שיצא לדרך ועמד ליסוע פרסה בירך כדין ואינו נחשב ברכה לבטלה גם אם חזרו עכשיו מדרכו. אמנם יש לחלק, כיון שחייב נטילת ידים נאמר על מי שרוצה לאכול פת וכיון שכן בשעה שנטל ידיו היה עליו חיוב באותה עת משום שרצה לאכול, אבל בתפילת הדרך אין החיוב בזמן שיוצא מעיבורה של עיר אלא החיוב הוא כשנוסע פרסה וזמן אמירתה הוא קודם לכן, ואם לא יסע פרסה הוברר שלא נתחייב בתפילה זו והוי ברכתו לבטלה.

והנה בגמ' בברכות דף ל. אמרו אימת מצלי אמר ר' יעקב אמר רב חסדא בשעה שמהלך בדרך עד כמה אמר רבי יעקב אמר רב חסדא עד פרסה, ופרש"י עד כמה זמנה להתפלל עד פרסה אבל לא לאחר שאכל פרסה, והביא רש"י שהבה"ג מפרש עד כמה רוצה לילך שיהיה צריך לומר תפילת הדרך עד פרסה כלו' אפילו אין כוונתו אלא ללכת פרסה צריך לומר תפילה זו ולא בפחות מכך.

והמחבר שסתם וכתב שאומרה כשהחזיק בדרך ולא דוקא בתחילתה דעתו כהבה"ג, והרמ"א נקט לכתחילה כרש"י לומר בפרסה ראשונה, עיי' ביאור הגר"א שם.

ובכוונת רש"י נחלקו הראשונים, לדעת רבינו יונה כוונתו שלכתחילה צריך לאמרה עד פרסה אבל דיעבד אם לא אמרה אז יכול לאומרה גם אחר כך, אך הרא"ש תמה על דברי רש"י ולא פירש כרבינו יונה ונראה מדבריו שסבר דלדעתו אין לאומרה אחר שעבר פרסה. וביאור שיטת רש"י כ' המאירי שאם לא בירך אחר יציאתו עד פרסה לא יברך משום שמשם ואילך אין זה נמלך בקונו ואינו אומרה עכ"ד, וביאור דבריו עפ"י הגמ' לעיל מינה בד, כט: אמר ליה אליהו לר' יהודה אחוה דרב סלא חסידא כשאתה יוצא לדרך הימלך בקונך וצא, מאי הימלך בקונך אמר רבי יעקב אמר רב חסדא זו תפילת הדרך, ופי' רש"י הימלך טול רשות. וכוונת הדברים שכשיצא לדרך נמלך בקונו, אבל כשיצא כבר פרסה והחזיק בה לא שייך להימלך כדי לצאת שהרי כבר יצא, ולפי זה בנדו"ד כיון שאמר תפילת הדרך בתוך פרסה ראשונה וכדעת רש"י מתפרשת תפילתו כנטילת רשות לצאת, ובאותו זמן באמת רצה להימלך בקונו ולצאת, ואף שחזר בתוך פרסה זו אין זו ברכה לבטלה דהיה מחוייב בה באותה עת.

ואפשר שלא רק לדעת רש"י כן הוא, אלא אף לדעת הראשונים הסוברים שאפשר לומר אח"כ מכל מקום אם אומרה בפרסה ראשונה יש בזה מלבד תפילה ובקשה גם נמלך בקונו ואם חזרו מיד אין זו ברכה לבטלה.

עשיית בובות והשהייתם בבית

לקראת ימי בין הזמנים והצורך במציאת תעסוקה לילדים נשאלה שאלה, האם מותר לעשות יצירה מפלסטלינה בצורת אדם. וכן בובה גמורה שעשאה נכרי, האם מותר לקנות ולהשהותה בבית, או שיש צורך לפגום איזה איבר.

מקור האיסור לעשות צורת אדם נלמד מהפסוק ד'לא תעשון אית' (שמות כ, כ), ואיסור זה הוא לעשות צורת אדם אפילו לנוי כמבואר בשו"ע יו"ד סי' יו"ד קמ"א סעי' ד'. ונאמרו בזה ב' טעמים בראשונים, או שלא יבואו בני אדם לטעות ולהכשל בהם ולעבדם (רמב"ם הל' ע"ז פ"ג ה"י), או משום שאין זה כבודו של מקום, שיעשו צורה בדמות אדם, שנברא בצלם אלקים

(ריטב"א ע"ז מג). וע"פ הטעם הראשון, שיבואו לטעות בו, חידש המהרי"ט בתש' יו"ד סי' ל"ה שאין איסור אלא בעשיית צורה מכובדת הראויה לעבדה, משא"כ צורה שאינה מכובדת העשויה למשחק ושעשוע אין בה איסור, שהרי אף אדם לא יטעה ויבוא לעבדה. אך דעת הריטב"א בע"ז שם ועוד ראשונים שיש איסור גם בצורה שאינה מכובדת.

ויש מן האחרונים שכתבו דלטעם השני, שיש בזה פגיעה בכבוד המקום, כל שכן שיש איסור בצורה שאינה מכובדת. והנה מעיקר הדין נקטינן שהאיסור הוא דוקא בצורת אדם שלם, כלומר פנים וגוף, ולא פנים לחוד. אולם הש"ך ביו"ד שם ס"ק ל"ב נקט להחמיר כדעת הפוסקים שאפילו צורת פנים לחוד אסורה, אכן לכו"ע האיסור דוקא בפנים שיש בהם את כל האיברים, ב' אזניים, ב' עיניים, חוטם ופה, משא"כ בעושה צורת אדם מן הצד, שחסר אוזן ועין אחת, אין בזה איסור עיי' ש"ך שם ס"ק כ"ה.

נמצא לפ"ז, שגם בצורת אדם שלם מפלסטלינה יש איסור בעשייתה, וראוי להמנע מלעשות אפילו צורת פנים לבד, אלא אם כן מחסיר איזה אבר, ומה"ט מותר לעשות בובת שלג שאין בה צורת פה וחטום אלא דמיון בעלמא כמו ירק וכדו', או צורת פנים שמסומנים בה העיניים והפה ולא האף.

ואמנם צורה שנעשתה ע"י גוי אין איסור לקנותה ולהשהותה בביתו דהאיסור שנאמר נאמר רק על עשייה, ואמנם מדרבנן גזרו חכמים שלא להשהות בביתו צורת אדם מפני החשד שיחשדוהו שמא עובדה או שעבר איסור בעשייתה, ואיסור זה שייך במה שיש בו חשד אך בובות המיוצרות במפעל שברור שלא עשאוהו הישראל בביתו ואינם עומדות אלא לשעשוע בעלמא ואין בהם חשד שמא עוברים אין איסור דרבנן זה ומותר להשהותם וכנ"ל.

אך יש להזהר שבובה כזו שנשמט ממנה אחד האברים כמו ראש יד או רגל, אם יחזירם למקומם הרי הוא עושה צורה בפועל והוא איסור תורה ואין אפשרות לתקנה אלא להוציאה מביתו, ואם יפגום אבר אחר מהפנים של הבובה קודם לכן כמו חלק מהאוזן וכיו"ב יוכל להחזיר את האבר שנשמט דאכתי אינו עושה צורה שלימה דאין כאן צורת פנים.

יצא לדרך וחזר בתוך פרסה אם הוי ברכה לבטלה

כתב בשו"ע סי' ק"י סעי' ז' אומר אותה אחר שהחזיק בדרך ואין לאומרה א"כ יש לו לילך פרסה וכו', וביאר במשנ"ב שכוונתו שלא

המשך 'דבר העמק' - הלכה

הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם.

ובדברי הרש"ר הירש (פ' לך לך) נמצא הארה נפלאה בביאור הענין המחוייב עפ"י דין והיא מצווה תמידית שאסור להסיח דעת ממנה אפילו שעה אחת וז"ל, אמונה היא עיקר היהדות, אולם המפרש "אמונה" במשמעותה המקובלת היום מרוקן אותה מעצם תכנה. "אמונה" במשמעותה המקובלת הרי היא פעולה שכלית ויש שהיא רק סברה בעלמא, וכל "מאמין" סבור שאמונתו היא אמת על יסוד תבונתו והבטחתו של אחר וכו' אולם, לתת אימון בדברי הזולת איננו בשום מקום "האמין ב-", אלא "האמין ל-", "והן לא יאמינו לי", ואילו "אמונה ב-" איננה רק אמונה עיונית, ביטול דעתנו מפני דעתו של אחר, אלא זו משמעות "האמין בה" לתמוך את יתדותינו בה', לסמוך עליו בעיון ובמעשה, להתחזק בו וללכת אחריו וכו', נמצאת משמעות "האמין בה" - לתת "אמון" בה', להיות בידי ה' כחומר ביד יוצר. האמין משליך את יהבו על ה' וה' הוא אומנו ומחנכו, תומך גורלו ומעשיו. כללו של דבר: האמין מוסר את עצמו בידי שמים, עכ"ל.

וכן מצינו בברכות ההפטרה (עי' במסכת סופרים פ"ג) בא"י... האל הנאמן האומר ועושה המדבר ומקיים שכל דבריו אמת וצדק, נאמן אתה הוא ה"א אלקינו ונאמנים דבריך... ודבר אחד מדבריך אחור לא ישוב ריקם כי קל מלך נאמן אתה בא"י הקל הנאמן בכל דבריו.

הרי נמצא מקור ברור לדברי הרש"ר הירש שענין האמונה הוא מלשון נאמנים דבריך, דהיינו שבוטח בה' שכל דברין אמת וצדק, וכלשון הרש"ר "האמין משליך את יהבו על ה'... מוסר את עצמו בידי שמים". הרי שהדיעה המושגת על מה שענינו ראו ולא זר ומה שבאזונו ישמענו מפי הגבורה זה הוא יסוד אמונתנו וביטחוננו לדעת ולהאמין שכל דבריו אמת וצדק ודבר אחד מהם לא ישוב ריקם.

המשך 'דבר העמק' - אגדה

להתקיים בלעדיו. וכגודל מההשתוקקות כך גודלה של ההשגה וההכרה. "כן בקודש חזיתך" - "יהי חסדך ה' עלינו כאשר יחלנו לך" כגודל הציפיה וההשתוקקות כך השפע והחס מאת הבורא ית'.

גם בקהלת מצאנו יסוד זה, והור מה שאמר (פרק ז) טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו. ההתבוננות וההכרה באים כתוצרה מהחווייה החושית, ההליכה אל בית האבל מחדדת את ההכרה בערך החיים.

גם השקיעות בחומר והחווייה הגשמית פועלת אצל האדם להרחיקו מהקב"ה, "השמר לך פן תשכח... פן תאכל ושבעת ובתים טבים תבנה וישבת. ובקרך וצאנך ירביין וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה. ורם לבבך ושכחת את ה'... ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה. וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל" (דברים ח).

גלגל ההצלה ניתן לנו בזכרון עוצמת החווייה העומדת לעומת הדמיון - "המוליכך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים המוציא לך מים מצור החלמיש. המאכילך מן במדבר אשר לא ידעון אבתיך למען ענתך ולמען נסותך להיטבך באחריתך... וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל".

אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו.

בשבוע פרשת עקב ושבוע פרשת ראה ושבוע פרשת שופטים - קוי ה' יחליפו כח - לא יצא העלון

עמק הברכה

ברכת מזל טוב נשגר קמיה

ידידנו החשובים לרגל השמחה השרויה במעונם:

הרב **דב פולק** שליט"א לרגל היכנס בנו לעול תומ"צ

ולסבא הרה"ג **רבי צבי שויגר** שליט"א

הרה"ג **רבי אלחנן זאב פיפרמן** שליט"א לנישואי הבן

ולסבא הרה"ג **רבי שלמה זלמן טננבוים** שליט"א

הרה"ג **רבי שמעון ברודמן שליט"א** להולדת הבן

הרב **אליעזר אלפא** שליט"א להולדת הבת

הרב **אברהם רותן** שליט"א להולדת הבת

הרב **אביתר פוגל שליט"א** להולדת הבן

הרב **מרדכי זלזניק שליט"א** להולדת הבת

יה"ר שיזכו לרוות נחת מכל יוצ"ח

הוצאות הדפסת הגיליון נתרמו ע"י ידידנו החפץ בעילו"ש לזרע של קיימא במהרה

הוצאות הדפסת הגיליון נתרמו ע"י ידידנו הרה"ג רבי צבי גרילק שליט"א לע"נ זקנו הרב משה חיים ב"ר אליהו זצ"ל ת.נ.צ.ב.ה

ניתן לשלוח חידו"ת לעלון עד יום חמישי בצהריים למייל ba150150150@gmail.com

לתועלת הלומדים נא לא לשלוח חידושי תורה באורך של יותר מ- 1500 מילים ותגובות באורך של יותר מ- 800 מילים

הוצאות הדפסת הגיליון מרובות, הציבור הק' מתבקש להשתתף בהוצאות בנדבת לבו ובתרומת ידו

ניתן להנציח לע"נ לרפואת או לרגל שמחה וכדו', לתרומות נא לפנות לרב יעקב ישראל יהל או לרב יוסף איצקוביץ

ניתן לתרום גם בשלב ב' אצל הרב מאיר יהל

וכן ניתן לתרום באשראי בנדר"פ ל"ביהמ"ד הגדול חניכי הישיבות גני איילון" בקטגוריית "בעמק איילון"

את העלון ניתן לקבל במייל הנ"ל או במאגר העלונים של דרשו